

**Toimintamalli Akwé: Kon -ohjeiden soveltamisesta
Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien välisessä
yhteistyössä**

**Doaibmamáalle Akwé: Kon -rávvagiid heiveheamis
Meahciráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš
ovttasbarggus**

**Toimâmalli Akwé: Kon -ravvui heiviitmist
Meccihaldâttâs já sämitige koskâsâš ohtsâšpargoost**

**Tuåimmjem-mall Akwé: Kon -vuäppõõzzi
suåvvtummšest Meä'cchalltõõzz da Sää'mtee'ğğ
kõskksaž õhttsažtuâjast**

Kansikuva: Joenkielisen taukopaikka Lemmenjoen kansallispuistossa.
Kuva: Tuija Kangasniemi / Metsähallitus.

Bearbmagovva: Jogagiellasa vuoinjastanbáiki Leammi álbmotmeahcis
Govva: Tuija Kangasniemi / Meahciráđđehus.

Lokkekove: Juuvâkiellâs vuoinjastemsaje Lemmee aalmuglâšmeecist.
Kove: Tuija Kangasniemi / Meccihaldâttâs.

Oo'le snimldök: Joenkielinen kõhtpäi'kk Lemmenjoogg meermie'ccest.
Snimldök: Tuija Kangasniemi / Meä'cchalltös.

Asianro MH 6536/2019
Áššenr MH 6536/2019
Áššinro MH 6536/2019
Áššnâamar MH 6536/2019

Metsähallitus, Vantaa, 2020
Meahciráđđehus, Vánda, 2020
Meccihaldâttâs, Vantaa, 2020
Meä'cchalltös, Vantaa, 2020

Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien yhteisesti laatima ja hyväksymä Akwé: Kon -toimintamalli

Meahciráđđehusa ja Sámedikki oktasaččat dohkkehan Akwé: Kon -doaibmamálla

Meccihaldáttâs já sämitige oovtâst ráhtim já tuhhiitem Akwé: Kon -toimâmálli

Meä'cchalltõõzz da Sää'mtee'ğğ õõutsââ'jest rajjum da primmum Akwé: on -tuáimmjem-mall

Sisällys Sisdoallu Siskáldâš Siiskâž

Toimintamalli Akwé: Kon -ohjeiden soveltamisesta Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien välisessä yhteistyössä.....	5
1 Biodiversiteettisopimus ja saamelaisten perinteinen tieto	6
2 Akwé: Kon -ohjeet ja niiden soveltaminen Metsähallituksessa.....	8
3 Akwé: Kon -toimintamalli	9
4 Akwé: Kon -työryhmien aineiston julkisuus, arkistointi ja jatkokäyttö	12
5 Suunnitelmien ja niihin liittyvien hankkeiden toimeenpanon seuranta.....	13
6 Toimintamallin seuranta ja kehittäminen.....	14
Doaibmamälle Akwé: Kon -rávvagiid heiveheamis Meahciráđđehusa ja Sámedikki gaskasaž ovttasbarggus	15
1 Biodiversiteetasoahpamuš ja sámiid árbevirolaš diehtu.....	16
2 Akwé: Kon -rávvagat ja daid heiveheapmi Meahciráđđehusas.....	18
3 Akwé: Kon -doaibmamälle.....	19
4 Akwé: Kon -bargojoavkkuid materiála almmolašvuodas, arkiveren ja joatkkageavaheapmi.....	22
5 Plánaid ja daidda laktásan fidnuid doaibmabiju čuovvun.....	23
6 Doaibmamälle čuovvun ja ovddideapmi	24
Toimâmalli Akwé: Kon -ravvui heiviitmist Meccihaldâttâš já sämitige koskâsâš ohtsâšpargoost.....	25
1 Biodiversiteetsopâmuš já sämmilij ärbivuávlâš tiätu.....	26
2 Akwé: Kon -ravvuuh já toi heiviitem Meccihaldâttâšâst	28
3 Akwé: Kon -toimâmalli	29
4 Akwé: Kon -pargojuávhui amnâstuv almolâšvuotâ, vuorkkim já jotkâkiävttu	32
5 Vuávámij já toid lahtojee haavâi olâšuttem čuávum.....	33
6 Toimâmaali čuávum já ovdedem	34
Tuåimmjem-mall Akwé: Kon- vuäppöõzzi suåvvtummšest Meä'cchalltöõzz da Sää'mtee'ğğ kōskksaž öhttsažtuåjast.....	35
1 Biodiversiteettsuåppmōš da sä'mmlai ä'rbbeått	36
2 Akwé: Kon -vuäppöõzz da tōi suåvldummuš Meä'cchalltöõzzâst	38
3 Akwé: Kon -tuåimmjem-mall	39
4 Akwé: Kon -tuåjj-joouki aunnstöõzz öölmåsvuött, arkivå'sttmōš da juåtkkåånmōš	42
5 Plaani da tōid kuulli ha'ŋkkōõzzi tiu'ddepiijmōõžž seu'rjummuš.....	43
6 Tuåimmjem-maall seu'rjummuš da oudåsviikkmōš	44

Toimintamalli Akwé: Kon -ohjeiden soveltamisesta Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien välisessä yhteistyössä

1 Biodiversiteettisopimus ja saamelaisten perinteinen tieto

Suomi on ratifioinut biodiversiteettisopimuksen vuonna 1994.¹ Sopimuksen tarkoituksena on turvata luonnon monimuotoisuuden säilyminen, luonnonvarojen kestävä käyttö sekä geenivarojen käytöstä saadun hyödyn oikeudenmukainen ja tasapuolinen jako.² Sopimus tunnustaa alkuperäiskansojen läheisen ja perinteisen riippuvuuden biologisista luonnonvaroista sekä alkuperäiskansojen perinteisen tiedon merkityksen luonnon monimuotoisuuden suojelulle. Erityisesti sopimuksen artiklat 8(j) ja 10(c) käsittelevät alkuperäiskansojen perinteistä tietoa, käytänteitä ja innovaatioita:

8(j): Kunkin sopimusosavaltion tulee kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti kunnioittaa, suojella ja ylläpitää biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön kannalta merkittävää alkuperäiskansojen ja perinteisen elämänmuodon omaavien paikallisyhteisöjen tietämystä, innovaatioita ja käytäntöjä, sekä edistää ja laajentaa niiden soveltamista tämän tietämyksen, innovaatioiden ja käytäntöjen omistajien luvalla ja myötävaikutuksella sekä rohkaista tämän tietämyksen, innovaatioiden ja käytäntöjen käytöstä saatujen hyötyjen tasapuolista jakamista

10(c): sopimusosapuolten tulee suojella ja kannustaa biologisten resurssien perinteistä käyttöä perinteisten kulttuuristen tapojen mukaisesti, jotka soveltuvat suojelun ja kestävän käytön vaatimuksiin.

Suomessa alkuperäiskansoja ja paikallisyhteisöjä käsittelevät artiklat koskevat saamelaisia. Sopimus velvoittaa Suomea turvaamaan saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon, käytänteet ja innovaatiot sekä perinteisten luonnonkäyttötapojen säilymisen.

Vakiintuneessa oikeuskäytännössä saamelaisten perinteisinä elinkeinoina pidetään poronhoitoa, kalastusta, metsästystä, keräilyä sekä saamen käsitöitä (duodji). Saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvä tieto on luonteeltaan käytännönläheistä ja ilmenee erityisesti saamen kielessä, ympäristösuhteessa ja elinkeinoissa.³ Artikla 8 (j) -työryhmä on laatinut yleisen määritelmän saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvästä perinteisestä tiedosta: "Saamelainen luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto ilmenee saamelaisessa luonnonkäytössä ja perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisessa eli poronhoidossa, kalastuksessa, metsästyksessä, keräilyssä ja käsityössä sekä luontosuhteessa. Tieto välittyy saamen kielen luontoon, maastoon, säähän, poronhoitoon, käsitöihin, pyyntiin ja kalastukseen liittyvässä terminologiassa sekä saamenkielissä paikannimissä. Perinteistä tietoa siirretään tietoisuuden opettamisen, vanhemmilta sukupolvilta saadun mallin, joikujen ja suullisen kertomaperinteen kautta sekä poronhoito-, kalastus-, keräily-, käsityö- ja metsästyskäytänteissä". Saamelaisten perinteinen luonnonkäyttö perustuu saamelaiseen arvomaailmaan, sosiaaliseen järjestelmään ja tapaoikeuteen. Luonnonkäyttö on erilaista eri saamelaiselinkeinoissa. Luonnonkäyttö riippuu myös maantieteellisistä ja luonnon olosuhteista.⁴

Vapaaehtoiset Akwé: Kon -ohjeet on hyväksytty biodiversiteettisopimuksen seitsemännessä osapuolikokouksessa. Ohjeet ovat osa biodiversiteettisopimuksen toimeenpanoa. Akwé: Kon -ohjeiden tarkoituksena on turvata luonnon monimuotoisuuden, alkuperäiskansojen luontosuhteen sekä perinteisen tiedon säilyminen, sekä turvata alkuperäiskansan täysipainoinen osallistuminen hankkeiden ja suunnitelmien kaikkiin vaiheisiin, ml. valmisteluun, vaikutusten arviointiin sekä päätöksentekoon, toimeenpanoon ja seurantaan. Akwé: Kon -ohjeet ovat menettelytapa, jota tulisi noudattaa suhteessa kansalliseen

1 Yleissopimus biologisesta monimuotoisuudesta 1992, Suomessa tullut voimaan 1994 (SopS 78/1994)

2 Yleissopimuksen artiklan 1 mukaan tähän kuuluu myös asianmukainen perintöaineksen saanti ja asiaankuuluvan teknologian siirto, ottaen huomioon kaikki tähän ainekseen ja teknologiaan kuuluvat oikeudet, sekä asianmukainen rahoitus.

3 Saamelaisten perinteisten elinkeinojen nykytilanne Suomessa - Biodiversiteettisopimuksen seurantaindikaattorien taustoitus. Saamelaiskäräjät 2017.

4 Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän artikla 8j:n kansallisen asiantuntijatyöryhmän loppuraportti.

lainsäädäntöön, kansainvälisen oikeuden ja muiden kansainvälisten velvoitteiden kanssa yhdenmukaisella tavalla, alueen olosuhteisiin soveltuvalla tavalla sekä siten, ettei luonnon monimuotoisuutta vaaranneta.

Suomessa Akwé: Kon -ohjeet on tarkoitettu sovellettavaksi saamelaisten kotiseutualueella toteutettavien sellaisten hankkeiden ja suunnitelmien kulttuuri-, ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten arvioinneissa, jotka voivat vaikuttaa saamelaiskulttuuriin, -elinkeinoihin ja

kulttuuriperintöön. Akwé: Kon -ohjeita noudattamalla voidaan merkittävästi edistää biodiversiteettisopimuksen tavoitteiden toteutumista, sillä alkuperäiskansa voi osallistua itseään koskeviin tai heihin vaikuttavien hankkeiden tai suunnitelmien kaikkiin vaiheisiin, ja siten perinteinen tieto, innovaatiot ja käytänteet voidaan ottaa osaksi suunnitteluprosessia ja hankkeiden ja suunnitelmien haitalliset vaikutukset alkuperäiskansalle tunnistaa ja ottaa asianmukaisesti huomioon päätöksenteossa.

2 Akwé: Kon -ohjeet ja niiden soveltaminen Metsähallituksessa

Metsähallituksen toiminnassa Akwé: Kon -ohjeet soveltuvat parhaiten sovellettavaksi maankäytön suunnitteluprosesseihin. Tällaisia prosesseja ovat esimerkiksi erämaa- ja luonnonsuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmien sekä luonnonvarasuunnitelmien laadinta.

Akwé: Kon -menettelyä on sovellettu toimintamallin laatimisen jälkeen laadituissa tai päivitettyissä erämaa-alueiden (Hammastunturi, Kärsivarsi, Pulju, Vätsäri), kansallis- (Urho Kekkosen kansallispuisto) ja luonnonpuistojen (Kevo, Malja, Sompio) hoito- ja käyttösuunnitelmissa. Metsätalous Oy on käyttänyt Akwé: Kon -menettelyä Juutua–Tuulispää-erityisalueen suunnittelussa.

Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien sopiman Akwé: Kon -toimintamallin on koettu parantavan suunnittelua ja siihen liittyvää arviointia suunnitelman vaikutuksista saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiin. Ohjeita noudattamalla kielteisiä vaikutuksia voidaan vähentää.

Vaikutusten arviointi muuttuu osaksi suunnittelua, ja saamelaiskulttuuriin kohdistuvat vaikutukset voidaan arvioida täsmällisemmin ja luotettavammin. Tarvittavat muutokset suunnitel-

maan voidaan tehdä eri vaiheissa suunnitelman laadintaa. Metsähallituslain perusteluissa on viitattu Metsähallituslain liiketoiminnalle asetettuihin yleisiin yhteiskunnallisiin velvoitteisiin siten, että luonnonvarasuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan suunnitelman vaikutukset saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiin. Tämä kulttuuristen vaikutusten arviointi toteutetaan Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien yhdessä kehittämän Akwé: Kon -toimintamallin mukaisesti. Metsähallitus tuottaa nykytilan kuvaukset valtion maiden maankäytöstä, luonto- ja kulttuuriperintökohteista ja Metsähallituksen toiminnasta. Akwé: Kon -ryhmä arvioi suunnitelmaa koko prosessin ajan ja tuottaa näkemykset saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksistä suhteessa suunnitelman sisältöön.

Akwé: Kon -toimintamallia voidaan käyttää Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien sekä Koltta-alueella Kolttien kyläkokouksen yhteisellä päätöksellä myös yksittäisissä erityiskohteisiin liittyvissä hankkeissa, joilla on merkittävä vaikutus saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiin.

3 Akwé: Kon -toimintamalli

3.1 Toimintamallin käyttö

Saamelaisia Akwé: Kon -prosessissa edustaa Saamelaiskäräjät ja koltta-alueella Saamelaiskäräjien lisäksi Kolttien kyläkokous. Akwé: Kon -ohjeita soveltamalla voidaan prosessin eri vaiheissa tunnistaa ja reagoida saamelaiskulttuurin säilyttämisen kannalta tärkeisiin asioihin ja saamelaisien huolenaiheisiin. Menettelytapa on työkalu tunnistaa ne saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytykset, jotka Metsähallituksen tulee ottaa huomioon maankäytön ja luonnonvarojen käytön suunnittelussa.

Jos kyse on jonkin edellä mainitun suunnitelman pienimuotoisesta päivittämisestä, Metsähallitus ja Saamelaiskäräjät voivat yhdessä sopia, ettei hankkeessa noudateta Akwé: Kon -ohjetta. Koltta-alueella asiasta sovitaan lisäksi Kolttien kyläkokouksen kanssa.

Metsähallitus hyötyy Akwé: Kon -ohjeiden mukaisesta suunnitteluprosessista. Vuorovaikutus Metsähallituksen ja alueen käyttäjien kanssa lisääntyy työryhmätyöskentelyn aikana. Akwé: Kon -työryhmä täydentää Metsähallituksen osallistavaa maankäytön suunnittelujärjestelmää. Toimintamallilla pyritään turvaamaan saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytykset suunnitelmassa.

Akwé: Kon -toimintamalli mahdollistaa tarvittavien muutosten tekemisen suunnitelmaan eri vaiheissa suunnitelman laadintaa. Saamelaiskulttuuriin kohdistuvien vaikutusten osalta arvioinnin tekevät alueen käyttäjät, mikä parantaa vaikutustenarvioinnin luotettavuutta. Vaikutustenarvioinnin ja suunnitelman täsmällisyyden kannalta on tärkeää, että työryhmä kokoontuu arvioimaan myös lausuntokierrokselta saatua palautetta ja palautteen vaikutusta suunnitelmaan. Ryhmältä kuullaan perustellut arviot siitä, onko toimenpiteillä vaikutuksia saamelaiskulttuurin harjoittamiseen ja samalla ryhmän näkemyksen mukaisia vaikutuksia vähentäviä tai kokonaan poistavia ratkaisuja. Jos Metsähallitus ei katso voivansa toteuttaa toivottuja muutoksia kokonaan tai osaksi, kirjaa Metsähallitus aina perustelut suunnitelmaan (tai erilliseen liitteeseen).

Akwé: Kon -ohjeiden soveltaminen ei poista lakisääteistä saamelaiskäräjälain 9§:n mukaisista neuvotteluelvoitetusta merkittävässä ja laajakantoisissa asioissa. Toiminnassaan Metsähallitus pyrkii myös muutoin aktiiviseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön Saamelaiskäräjien, Kolttien

kyläkokouksen sekä muiden saamelaisten toimijoiden kanssa. Metsähallituksen aloitteesta aloitettavista kaavoitushankkeista käydään neuvottelu ennen hankkeen aloittamista Saamelaiskäräjien ja koltta-alueella Kolttien kyläkokouksen kanssa. Jos esim. kansallispuistoille laadittavissa hoito- ja käyttösuunnitelmissa jätetään saamelaiskulttuurille merkittäviä asioita linjattavaksi luontomatkailusuunnitelmissa, suunnitelmasta neuvotellaan Saamelaiskäräjien ja tarvittaessa Kolttien kyläkokouksen kanssa.

3.2 Ennakkoneuvottelu

Suunnittelutarpeen ilmetessä käynnistetään ennakkoneuvottelu. Ennakkoneuvottelussa Saamelaiskäräjät, koltta-alueella lisäksi Kolttien kyläkokous ja Metsähallitus sopivat alustavasti toiminnan tavoitteista, Akwé: Kon -prosessin sisällöstä ja sen käynnistämisestä sekä Akwé: Kon -prosessille varattavista resursseista ja työlle asetettavasta aikataulusta, joita voidaan tarvittaessa tarkentaa työn edetessä. Ennakkoneuvottelussa sovitaan myös suunnittelun tueksi laadittavista selvityksistä. Metsähallitus toimittaa ennakkoneuvottelua varten osallistujille tiedot keskeisistä suunnittelukysymyksistä sekä esitykset resursseista ja aikataulusta. Ennakkoneuvottelusta laaditaan pöytäkirja, josta tulee käydä mm. ilmi mistä asioista on saavutettu yhteisymmärrys, mistä vielä neuvotellaan ja mistä ei ole mahdollista saavuttaa yhteisymmärrystä.

3.3 Akwé: Kon -työryhmän nimeäminen

Jos ennakkoneuvottelussa sovitaan, että suunnittelussa käytetään Saamelaiskäräjien ja Metsähallituksen yhdessä sopimaa Akwé: Kon -toimintamallia, Metsähallitus pyytää Saamelaiskäräjiä nimeämään Akwé: Kon -työryhmän. Työryhmään valitaan 4–7 henkilöä, puheenjohtaja mukaan lukien.

Saamelaiskäräjät nimeää ja päättää Akwé: Kon -työryhmän jäsenten määrän, jäsenet sekä puheenjohtajan suunnittelun alueen saamelaisia kuultuaan. Koltta-alueella Kolttien kyläkokous päättää puolet edustajista ja Saamelaiskäräjät puolet. Työryhmän jäsenten määrää päätettäessä on otettava huomioon suunnitelman maan-

tieteellinen laajuus, saamelaiskulttuurin moninaisuus alueella sekä mahdollisten vaikutusten laajuus ja merkittävyys saamelaiskulttuurille.

Nimeämisessä Saamelaiskäräjät ja Kolttien kyläkokous ottavat huomioon seuraavat asiat:

- Akwé: Kon -työryhmään valitaan niitä alueen saamelaisia käyttäjiä, joiden etuihin suunnitelma todennäköisesti vaikuttaa – miehiä ja naisia, eri ikäpolvien edustajia. Kaikkien työryhmään valittujen tulee olla alueen saamelaisen perinteisen tiedon haltijoita, jotta luonnon monimuotoisuuteen ja sen kestäväan hyödyntämiseen liittyvä perinteinen tieto, innovaatiot ja käytänteet tulevat huomioon otetuksi suunnittelun kaikissa vaiheissa.
- Mahdollisten jäsenten ja valmistelijan asiantuntemus, kiinnostus ja mahdollisuus sitoutua Akwé: Kon -työryhmätyöskentelyyn tulee varmistaa etukäteen.

Ryhmälle järjestetään työn alkuvaiheessa perehdytys Akwé: Kon -työryhmän roolista ja tehtävistä, työlle asetetuista odotuksista sekä toteutuneista, vireillä olevista sekä tulevista Akwé: Kon -prosesseista, suunnitelmien/hankkeiden hallinnollisesta prosessista sekä perinteisen tiedon keruumenetelmistä ja vaikutustenarvioinnista.

Saamelaiskäräjät ja Metsähallitus pyrkivät perehdyttämään eri osiin saamelaisten kotiseutu-alueita valmistelijoita, jotka tuntevat Saamelaiskäräjien ja Metsähallituksen yhdessä sopiman Akwé: Kon -toimintamallin, ja jotka ovat potentiaalisia valmistelijoita tuleviin Akwé: Kon -prosesseihin.

3.4 Akwé: Kon -työryhmän tehtävät

Työryhmätyöskentelyn tavoitteena on turvata ennen kaikkea saamelaisten luontoon sidotun perinteisen tiedon, käytänteiden ja innovaatioiden säilyminen sekä perinteisten luonnonkäytäntöjen säilyminen. Työryhmätyöskentelyn avulla huomioidaan eri ikäryhmien ja sukupuolten tarpeita suunnitelmissa.

Akwé: Kon -työryhmä on riippumaton ja toimii itsenäisesti osallistuen suunnitelman kaikkiin vaiheisiin Akwé: Kon -ohjeiden mukaisesti. Akwé: Kon -työryhmä raportoi työstään suoraan Metsähallitukselle ja Saamelaiskäräjille sekä koltta-alueella lisäksi Kolttien kyläkokoukselle.

Työryhmätyöskentelyn kautta on tarkoitus saada suunnitelmaan pohjatietoa alueen perin-

teisestä käytöstä, saamelaiskulttuurille ja elinkeinoille tärkeistä elinympäristöistä ja alueista, kulttuuriperinnöstä ja eliölajeista, joita tulee erityisesti varjella tai suojella. Työryhmä tekee esityksiä luonnon monimuotoisuuden sekä saamelaisten perinteisen tiedon ja luonnonkäytön turvaamiseksi sekä esittää oman näkemyksensä siitä, miten alueiden hoitoa ja käyttöä tulisi kehittää. Työryhmä laatii saamelaiskulttuurin, perinteisen tiedon ja perinteisen luonnonkäytön osalta alueen nykytilakuvauksen sekä tältä osin arvioi suunnitelman vaikutukset.

Työryhmä osallistuu vuorovaikutteisesti arviointiin suunnitelman vaikutuksista saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytyksiin koko prosessin ajan. Tähän liittyen työryhmä pohtii ja esittää eri vaiheissa näkemyksiään siitä, miten kielteisiä vaikutuksia saamelaiskulttuurille voidaan lieventää ja miten myönteiset vaikutukset tukevat saamelaiskulttuurin harjoittamista. Työryhmä osallistuu suunnitelmien toteutuksen seurannan suunnitteluun.

Akwé: Kon -työryhmä pitää suunnitteluprosessin päätteeksi yhdessä Metsähallituksen kanssa kokouksen, jossa käsitellään kootusti työryhmän esityksen vaikutukset lopulliseen hyväksytyyn suunnitelmaan sekä perustellaan ne suunnitelman kohdat, joissa ryhmän näkemyksiä ei ole voitu ottaa huomioon.

3.5 Akwé: Kon -työryhmän puheenjohtaja

Akwé: Kon -työryhmän puheenjohtaja koordinoi yhdessä työryhmän valmistelijan kanssa työryhmän ulkopuolista viestintää ja edustaa työryhmää yhteistyöryhmässä ja muussa yhteistyössä Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien kanssa.

Puheenjohtaja johtaa ja kutsuu koolle Akwé: Kon -työryhmän kokoukset yhdessä valmistelijan kanssa.

3.6 Akwé: Kon -työryhmän valmistelija

Metsähallitus nimeää Saamelaiskäräjien esityksestä ryhmälle valmistelijan, joka on samalla työryhmän sihteeri. Valmistelijan valinnassa tulee ottaa huomioon Akwé: Kon -työryhmän näkemys sekä se, ettei valmistelijan esteellisyys aiheuta ristiriitaa työryhmän työssä. Valmistelija nojautuu työssään Akwé: Kon -työryhmän näkemyksiin. Valmistelija osallistuu Akwé: Kon -työryhmän ja yhteistyöryhmän kokouksiin. Val-

mistelijan valinnassa katsotaan eduksi perinteen tiedon tuntemus, saamenkielen osaaminen, Akwé: Kon -toimintamallin tuntemus sekä raportointi- ja vuorovaikutustaidot.

3.7 Metsähallituksen suunnittelija

Metsähallituksen suunnittelijan tehtävänä on tuottaa ja koota materiaalia työryhmän käyttöön työryhmän tarpeiden pohjalta yhdessä Metsähallituksen muiden asiantuntijoiden kanssa. Metsähallituksen suunnittelija osallistuu Akwé: Kon -työryhmän kokouksiin työryhmän toiveiden mukaisesti. Suunnittelijan nimeämisessä tulee ottaa huomioon, ettei henkilön esteellisyys aiheuta ristiriitaa työryhmän työssä.

3.8 Kielen valinta

Työryhmä käyttää työskentelyssään valitsemaansa kieltä ottaen huomioon saamen kielilain. Ryhmän jäsenillä on kielivalinnasta riippumatta oikeus käyttää tulkkia. Työskentelyasiakirjat laaditaan suomeksi, mutta niistä käännetään tarvittavat saamenkieliset versiot.

3.9 Resurssit

Metsähallitus osoittaa Akwé: Kon -työryhmälle resurssit Akwé: Kon -prosessiin osallistumista varten. Käytännössä tämä tarkoittaa työryhmän jäsenten matkakulujen ja ansionmenetysten korvaamista sekä kokouspalkkiota. Jäsenten kulujen korvaamisessa käytetään samoja palkkioperiaatteita kuin mitä Saamelaiskäräjät käyttää luotamusmiestoiminnassaan. Metsähallitus vastaa suunnitelmien tulkki- ja käännöskustannuksista sekä tiedottamiseen liittyvistä kuluista.

Pääsääntöisesti työryhmä työskentelee ja pitää kokoukset kohteena oleva suunnitelma-alue huomioon ottaen saamelaisten kotiseutualueella, jäsenten matkustamisen huomioon ottaen parhaiden kulkuyhteyksien mukaisissa Metsähallituksen toimipaikoissa tai muissa sopivissa kokoontumispaikoissa. Kustannukset korvataan pääsääntöisesti saamelaisten kotiseutualueen sisäiseen matkustamiseen liittyen. Matkakuluja kotiseutualueen ulkopuolelta korvataan vain poikkeustilanteessa, esimerkiksi sellaisessa tapauksessa, jos työryhmän jäsen opiskelee ja asuu sen johdosta kotiseutualueen ulkopuolel-

la. Kulttuurisidonnaisuus kyseiseen alueeseen ja kyseisen alueen saamelaisyhteisön näkemys otetaan erityisesti huomioon. Kustannusten korvaamisesta sovitaan erikseen, jos työryhmä haluaa pitää jonkun yksittäisen kokouksen perustellusta syystä merkittävästi saamelaisalueen ulkopuolella.

Metsähallitus vastaa Akwé: Kon -työryhmän valmistelijan palkkiosta, joka perustuu kokouksiin ja kokouksia valmistelevaan työhön käytettävään aikaan sekä tuotettuun materiaaliin. Palkkio pitää sisällään kokouksen valmistelun, kokousten välillä tehdyn valmistelutyön, kokouspöytäkirjan laatimisen sekä kokouksen jälkeen tarvittavan materiaalin viimeistelyn. Valmistelijan suunniteltu työpanoksen määrä ja sen korvaaminen sovitaan ennakkoneuvottelussa.

3.10 Viestintä ja vuorovaikutus

Metsähallitus perustaa verkkosivuilleen Akwé: Kon -sivut. Sivuilta löytyy kootusti toteutetut ja käynnissä olevat Akwé: Kon -prosessit, sisältäen toteutuneiden suunnitelmien Akwé: Kon -prosessien työryhmien esitykset sekä niiden vaikutukset suunnitelmiin. Lisäksi sivuilta löytyvät työryhmät ja käynnissä olevien prosessien tilanne. Sivulla esitetään suunnitelutilanne ja käynnissä olevat suunnitelmat myös karttatarkasteluna. Sivulla mahdollistetaan Akwé: Kon -työryhmän reaaliaikainen viestintä.

Akwé: Kon -työryhmän ulkoista viestintää koordinoi ryhmän puheenjohtaja yhdessä valmistelijan kanssa.

Hankkeista tiedotetaan asianosaisille ja osallistutetaan heitä suunnitelman laatimiseen prosessin kaikissa vaiheissa. Alkuperäiskansan edustajille varataan mahdollisuus osoittaa näkemyksensä myös kirjallisesti. Viestinnässä huomioidaan mm. Internet, sosiaalinen media, radio ja kuulemistilaisuudet. Viestintä tapahtuu myös saamen kielellä.

Akwé: Kon -työryhmälle varataan mahdollisuus lisäksi järjestää ennakkoneuvottelussa sovituissa laajuudessa saamelaisten kuulemistilaisuuksia (ml. työpaja) suunnittelu- tai hankealueella, tiedottaa työstään erikseen sekä kerätä palautetta vaikutusarviointista sekä tekemistään esityksistä ja näkemyksistä. Metsähallitus avustaa em. tehtävissä tarvittaessa.

Metsähallitus vastaa tiedottamisen, kuulemistilaisuuksien ja osallistamisen kustannuksista.

4 Akwé: Kon -työryhmien aineiston julkisuus, arkistointi ja jatkokäyttö

Akwé: Kon -työryhmän kokouspöytäkirjat ovat julkisia asiakirjoja, kun suunnitelma on hyväksytty, ja ne viedään Metsähallituksen asianhallintajärjestelmään. Akwé: Kon -työryhmä voi määrittellä perinteiseen tietoon liittyvän aineiston, jota ei liitetä osaksi julkisia pöytäkirjoja, säilyttämi-

sestä. Akwé: Kon -työryhmä yhdessä Saamelaiskäräjien ja tarvittaessa Kolttien kyläkokouksen kanssa sopii ei-julkisen aineiston käyttämisestä ja säilyttämisestä. Akwé: Kon -työryhmä työstää loppuraportin, josta valmistellaan julkinen kooste.

5 Suunnitelmien ja niihin liittyvien hankkeiden toimeenpanon seuranta

Saamelaiskäräjät ja Metsähallitus sekä kolttalaueella lisäksi Kolttien kyläkokous kokoontuvat kahden vuoden välein, tai tarvittaessa useammin, arvioimaan suunnitelmien ja niihin liittyvien hankkeiden toteutumista. Saamelaisten kotiseutualueen paliskunnat voivat halutessaan osallistua seurantaprosessiin. Mikäli tässä kokouksessa katsotaan tarpeelliseksi jonkin yksittäisen suunnitelman yksityiskohtaisempi seuranta, järjestetään ko. suunnitelman osalta erillinen kokoontuminen, jossa sovitaan jatkotoimista.

Mikäli hankkeiden tai suunnitelmien toimeenpanon aikana havaitaan saamelaiskulttuuriin negatiivisesti kohdistuvia vaikutuksia, joita ei ole kyetty suunnitelmien laadinnan aikana ot-

tamaan huomioon, em. osapuolet kokoontuvat sopimaan tarvittavista toimenpiteistä. Em. osapuolet voivat myös yhdessä sopia suunnittelualueen tilanteen muututtua suunnitelman laadinnan ajankohdasta olennaisesti siitä, tulisiko suunnitelmaa joltain osin tarkistaa tai päivittää kokonaisuudessaan. Kokousten asialistat valmistellaan yhdessä ja kokouksista laaditaan pöytäkirja.

Saamelaiskäräjät ja Metsähallitus informoivat kansallista 8j-työryhmää osana biodiversiteettisopimuksen velvoitteiden toimeenpanoa. Työryhmälle lähetetään Akwé: Kon -ryhmien raportit vahvistetuista suunnitelmista.

6 Toimintamallin seuranta ja kehittäminen

Saamelaiskäräjät, Metsähallitus ja Kolttien kyläkokous seuraavat toimintamallin toimivuutta ja toteutumista yhdessä ja tekevät siitä viiden vuoden välein, tai tarvittaessa useammin, väliarvion. Toimintamallia kehitetään tarvittaessa niiltä osin, kuin se todetaan tarpeelliseksi.

Metsähallitus, Saamelaiskäräjät ja Kolttien kyläkokous pyrkivät edesauttamaan Akwé: Kon-menettelyn käyttöönottoa muiden toimijoiden vastuulla olevissa valtion maille kohdistuvissa maankäytön suunnittelun prosesseissa.

Doaibmamáalle Akwé: Kon -rávvagiid heiveheamis Meahciráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš ovttasbarggus

1 Biodiversitehtasoahpamuš ja sámiid árbevirolaš diehtu

Suopma lea ratifiseren biodiversiteahtta-soahpamuša jagi 1994.¹ Soahpamuša mihttomearrin lea dorvvastit luonddu mánggahámatvuoda seailuma, luondduváriid suvdilis ávkástallama sihke genaresursaid ávkástallamis ožžojuvvon ávkki vuoiggalaš ja ovttaveardásaš juogu.² Soahpamuš dovddasta eamiálbmogiid lagaš ja árbevirolaš sorjavašvuoda biologalaš luondduresursain ja eamiálbmogiid árbevirolaš dieđu mearkkašumi luonddu mánggahámatvuoda suodjaleapmái. Eandalii soahpamuša artihkkalat 8(j) ja 10(c) giedahallet árbevirolaš dieđu, geavadagaid ja innovašuvnnaid:

8(j): lešguhtege soahpamušstáhta galgá álbmotlaš lágaideaset mielde gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat biologalaš mánggahápmásašvuoda suodjaleami ja suvdilis geavaheami dáfus mearkkašahtti álgoálbmogiid ja árbevirolaš eallinvuogi oamastan báikkálaš servošiid dieđu, innovašuvnnaid ja geavadiid sihke ovddidit ja viiddidit daid heiveheami dán dieđu, innovašuvnnaid ja geavadiid eaiggádiid lobiin ja miehtemielalaš váikkuhemiin sihke roahkasmuhttit dán dieđu, innovašuvnnaid ja geavadiid geavaheamis ožžojun ávkkiid dássebealát juohkima.

10(c): soahpamušoassebealit galget suodjalit ja movttiidahttit biologalaš resurssaid árbevirolaš ávkástallama árbevirolaš kultuvrralaš vugiid mielde, mat heivejit suodjaleami ja suvdilis ávkástallama gáibadusaide.

Suomas eamiálbmogiid ja báikkálašservošiid guoskevaš artihkkalat gusket sápmelaččaid. Soahpamuš geatnegahtta Suoma dorvvastit sápmelaččaid mánggahámatvuhtii laktásan árbevirolaš dieđu, geavadiid ja innovašuvnnaid ja árbevirolaš luonddugeavahanvugiid seailuma.

Stáđásmuvvan riektegeavadagas sámiid árbevirolaš ealáhussan atnet boazodoalu, guolle- ja meahccebivddu, čoaggima ja duoji. Sámiid luonddu mánggahámatvuhtii laktásan diehtu lea luonddus dáfus geavatlaš ja dat bohtá ovdan sámegeielas, birasgaskavuodas ja ealáhusain.³ Artihkal 8(j) -bargojoavku lea gárvvistan oktasaš meroštallama sámiid luonddu mánggahámatvuhtii laktásan árbevirolaš dieđu: "Sápmelaš luonddu mánggahámatvuhtii laktásan árbevirolaš diehtu bohtá ovdan sápmelaš luonddugeavaheamis ja árbevirolaš ealáhusaid hárbjeheamis dahjege boazodoalus, guolle- ja meahccebivddus, čoaggimis, duojis ja luonddugaskavuodas.

Artihkal 8(j) -bargojoavku lea gárvvistan oppalaš meroštallama árbevirolaš dieđu, mii laktása luonddu mánggahámatvuhtii: "Sámiid luonddu mánggahámatvuhtii laktásan árbevirolaš diehtu bohtá ovdan sámiid luondduávkástallamis ja árbevirolaš sámeeláhusaid hárbjeheamis dahjege boazodoalus, guolle- ja meahccebivddus, čoaggimis, duojis ja luonddugaskavuodas. Diehtu sirdašuvvá sámegeiela lundui, eatnamii, dálkái, boazodolui, duodjái, bivdui ja guolástussii gullevaš terminologijias ja sámiid báikenamain. Árbediehtu sirdojuvvo diehtomielalaš oahpaheami, sohka buolvvain ožžojuvvon málle, luđiid ja njálmmálaš muitalanárbevieru bokte sihke boazodoallo-, guollebivdo-, čoaggin-, duodje- ja meahccebivddugeavadiid bokte". Sápmelaš árbevirolaš luondduávkástallama vuoddu lea sámi árvomáilmmis, sosiálalaš vuogádagas ja vierrovuoigatvuodas. Luondduávkástallan lea earálágan sierra sámeeláhusain. Luondduávkástallan lea gitta maiddái geográfalaš ja luonddu diliin.⁴

Eaktodáhtolaš Akwé: Kon -rávvagat leat dohkkehuvvon biodiversiteahttasohpamuša čihččet oassebeallečoahkkimis. Rávva- gat leat oassi biodiversiteahttasohpamuša ollašuttimis. Akwé: Kon -rávvagiid ulbmilin lea

1 Oppalašsoahpamuš biologalaš mánggahámatvuodas 1992, Suomas bohtán fápmui 1994 (SopS 78/1994)

2 Oppalašsoahpamuša artihkal 1 mielde dása gullá maiddái áššáigullevaš árbeávdnasa oážžun ja áššáigullevaš teknologijia sirdin, váldimiin vuhtii buot dán ávdnasii ja teknologijai gullevaš vuogátvuodas, ja vuogálaš ruhtadeapmi.

3 Sámiid árbevirolaš ealáhusaid dilli Suomas – Biodiversiteahttasohpamuša čuovvunindikáhtoriid duogášášit. Sámediggi 2017.

4 Biologalaš mánggahámatvuoda guoskevaš almmolašsoahpamuša eamiálbmogiid árbedieđu guoskevaš artihkal 8 j našuvnnaš áššedovdibargojoavkku loahpparaporta.

dorvvastit luonddu mánggahámatvuođa, eamiálbmogiid luoddugaskavuođa ja árbevirolaš dieđu seailuma, dorvvastit eamiálbmoga ollislaš oassálastima fidnuid ja plánaid buot muttuide, maiddái válmmaštallamii, váikkuhusaid árvoštallamii ja mearrádusdahkamii, ollašuhttimii ja čuovvumii. Akwé: Kon -rávvagat lea meannudanvuohki, man galggašii čuovvut gaskavuođas našuvnnalaš láhkaásaheapmái, riikkaidgaskasaš rivttiin ja eará riikkaidgaskasaš geatnegasvuođaguin oktilaš vugiin, guovlu diliide heivvolaš vugiin ja nu, ahte luonddu mánggahámatvuohhta ii áitojuvvo.

Suomas Akwé: Kon -rávvagat leat oai-vilduvvon heivehuvvot sámiid ruovttuguovlus ollašuhtton dakkár fidnuid ja plánaid kultur-, biras- ja sosiála váikkuhusaid árvoštallamiin, mat sáhttet čuohtit sáme kultuvrii, -ealáhusaide ja kulturárbái. Akwé: Kon -rávvagiid čuovvumiin sáhtta mearkkašahhti vugiin ovddidit biodiversiteahttasohpamuša mihttomeriid ollašuvvama, go eamiálbmot beassá oassálastit iežas guoskevaš dahje sidjiide váikkuhan fidnuid dahje plánaid buot muttuide, ja nu árbevirolaš diehtu, innovašuvnnat ja geavadagat sáhttet váldot oassin plánenproseassa ja fidnuid ja plánaid vahátlaš váikkuhusaid eamiálbmogii sáhtta identifiseret ja váldit áššáigullevaččat vuhtii mearrádusdahkamis.

2 Akwé: Kon -rávvagat ja daid heiveheapmi Meahciráđđehusas

Meahciráđđehusa doaimmas Akwé: Kon -rávvagat heivejit buoremusat heivehuvvot eana-geavaheami pláneproseaide. Dákkár proseaiddat leat ovdamearkan meahcce- ja luonddu-suodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid ja luondduriggodatplánaid gárvvisteapmi.

Akwé: Kon -meannudeami leat heivehan doaimmamálla gárvvisteami maŋŋá gárvvistuvvon dahje beaiváduvvon meahcceguovlluid (Bátneduottar, Giehtaruohtas, bulju, Váhčir), álbmotmehciid (UK-meahcci) ja luonddumáhciid (Geavvu Málla, Soabbat) dikšun- ja geavahanplánain. Vuovdedoallu Os lea ávkkástallan Akwé: Kon -meannudeami Juvdu–Bieggoaivi-sierraguovllu plánemis.

Meahciráđđehusa ja sámedikki soahpan Akwé: Kon -doaimmamálla leat vásihan buoridit plánema ja dasa gullevaš árvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrra hárjeheami eavttuide. Rávvagiid čuovvuma bokte negatiivva váikkuhusaid sáhtta geahpedit.

Váikkuhusaid árvoštallan rievda oassin plánemii, ja sámekultuvrii čuohcán váikkuhusaid sáhtta árvoštallat dárkileappot ja eanet luoh-tehahtti vugiin. Dárbašlaš nuppástusaid pláni

sáhtta dahkat sierra muttuin plána gárvvisteami. Meahciráđđehuslága ákkastallamiin leat čujuhan Meahciráđđehuslága fitnodatdoibmii ásahuvvon almmolaš servodatlaš geatnegasvuodaide nu, ahte luondduriggodatplána gárvvistettiin árvoštallat plána váikkuhusaid sámekultuvrra hárjeheami eavttuide. Dát kultuvrralaš váikkuhusaid árvoštallan ollašutto Meahciráđđehusa ja sámedikki ovttaš gárggiidahttan Akwé: Kon -doaimmamálla mielde. Meahciráđđehus buvttada dálá dili govvádusaid stáhta eatnamiid ávkkástallamis, luonddu- ja kulturárbebaikkiin ja Meahciráđđehusa doaimmas. Akwé: Kon -joavku árvoštallá plána oppa proseaidda áigge ja buvttada oainnuid sámekultuvrra hárjeheami eavttuin plána sisdoalu ektui.

Akwé: Kon -doaimmamálla sáhtta ávkkástallat Meahciráđđehusa ja sámedikki ja nuortalašguovllus Nuortalaččaid siidačoahkkima oktasaš mearrádusain maiddái ovttaskas sierračuožáhagaide guoskevaš fidnuide, main lea mearkašahhti váikkuhus sámekultuvrra hárjeheami eavttuide.

3 Akwé: Kon -doaimmáalle

3.1 Doaimmáalle ávkkástallan

Sápmelaččaid Akwé: Kon -proseassas ovddasta sámediggi ja nuortalašguovllus sámedikki lassin Nuortalaččaid siidačoahkkin. Akwé: Kon -rávvagiid heiveheamiin sáhtttá proseassa sierra muttuin identifiseret ja reageret sáme kultuvrra seailluheami dáfus dehálaš áššiide ja sámiid fuolaide. Meannudanvuohki lea bargoneavvu identifiseret daid sáme kultuvrra hárjeheami gáibádusaid, maid Meahciráđdehus galgá váldit vuhtii eana geavaheami ja luondduváriid ávkkástallama plá-nemis.

Jus jearaldat lea muhtun ovdalis máinnašuvvon plána smávva beaivádeamis, Meahciráđdehus ja sámediggi sáhttet ovttas soahpat, ahte fidnus eai čuovo Akwé: Kon -rávvagiid. Nuortalašguovllus áššis sohppojuvvo lassin Nuortalaččaid siidačoahkimiin.

Meahciráđdehus oazžu ávkki Akwé: Kon -rávvagiid čuvvon plánaproseassain. Vuorováikkus Meahciráđdehusa ja guovllu geavaheaddjiid gaskka lassána bargojoavkobarggu áigge. Akwé: Kon -bargojoavku dievasmahtta Meahciráđdehusa oassálasti eana geavaheami plánenuogádaga. Doaimmáalliin figgat dorvastit sáme kultuvrra hárjeheami eavttuid plánas.

Akwé: Kon -doaimmáalle dahká vejolažžan dárbašlaš nuppástusaid dahkama plánii sierra muttuin plána gárvvisteami. Sáme kultuvrii čuohtán váikkusaid dáfus árvoštallama dahket guovllu geavaheaddjit, mii buorida váikkusaid árvoštallama luohtehahttivuođa. Váikkusaid árvoštallama ja plána dárkivuođa dáfus lea dehálaš, ahte bargojoavku čoahkkana árvoštallat maiddái cealkámušaid bokte bohtán máchahaga ja máchahaga váikkusaid plánii. Joavkkus gullat maiddái ákkastallon árvoštallamiid, leatgo doaimmabijuin váikkusaid sáme kultuvrra hárjeheapmái ja seammás joavku oainnu čovdosiin mat geahpedit dahje oalát jávkadit váikkusaid. Jus Meahciráđdehus ii oainne sáhttit ollašuttit sávvojuvvon nuppástusaid oppalaččat dahje oassin, merke Meahciráđdehus álo ákkastallamiid plánii (dahje sierra mildosii).

Akwé: Kon -rávvagiid heiveheapmi ii buhte lágasáhuvvon sámediggelága 9 §:a čuovvu ráđđádallangeatnegasvuođa mearkašahhti ja viiddis áššiin. Doaimmáalle Meahciráđdehus figgá maiddái muđuid aktiivva vuorováikkusii ja ovttasbargui sámedikkiin, Nuortalaččaid

siidačoahkimiin ja earáid sámi doaimmáiguin. Meahciráđdehusa álgagis álggahuvvon ruvkefidnuin ráđđádallat ovdal fidnu álggaheami sámedikkiin ja nuortalašguovllus Nuortalaččaid siidačoahkimiin. Jos omd álbmotmehciide gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplánain guđdet sáme kultuvrii mearkašahhti áššiid linnjema várás luondduturismaplánain, plánas ráđđádallet sámedikkiin ja dárbbu mielde Nuortalaččaid siidačoahkimiin.

3.2 Ovdaráđđádallan

Plánadárbbu iđedettiin álggahuvvo ovdaráđđádallan. Ovdaráđđádallamis sámediggi, nuortalašguovllus Nuortalaččaid siidačoahkkin ja Meahciráđdehus sohpet doaimma álgomihtomeriin, Akwé: Kon -proseassa sisdoalus ja dan álggaheamis, sihke Akwé: Kon -prosesii várrejuvvon resurssain ja áigetávvalis, maid sáhtttá dárkilmastit barggu ovdáneami mielde. Ovdaráđđádallamis sohpet maiddái plána doarjjan gárvvistuvvon čielggadusain. Meahciráđdehus doaimmáalle ovdaráđđádallama várás oassálastiide dieđuid guovddáš plána gažaldagain sihke evttohusaid resurssain ja áigetávvalis. Ovdaráđđádallamis gárvvistuvvo beavdegirji, mas galgá oidnot ee. maid áššiin leat beassan ovttaoavilvuhtii, main vel ráđđádallet ja mas ii leat vejolašvuhta beassat ovttaoavilvuhtii.

3.3 Akwé: Kon -bargojoavku nammadeapmi

Jus ovdaráđđádallamis sohppojuvvo, ahte plána ávkkástallo sámedikki ja Meahciráđdehusa ovttas soahpan Akwé: Kon -doaimmáalle, Meahciráđdehus bivdá sámedikki nammadit Akwé: Kon -bargojoavku. Bargojovkui välljejit 4–7 olbmo, sátnedođiheadji rehkenastojuvvon mielde.

Sámediggi nammada ja mearrida Akwé: Kon -bargojoavku lahtuid meari, lahtuid ja sátnedođiheadji plánaguovllu sápmelaččaid gullama manjá. Nuortalašguovllus Nuortalaččaid siidačoahkkin mearrida beali ovddasteaddjiin ja sámediggi nuppi beali. Bargojoavku lahtuid meari mearridettiin galgá váldit vuhtii plána geografalaš viidodaga, sáme kultuvrii

máŋggabealatvuoda guovllus ja vejolaš váikkuhusaid viidodat ja mearkkašupmi sámekultuvrii.

Nammadeamis sámediggi ja Nuortalaččaid siidačoahkkin váldet vuhtii čuovvovaš áššiid:

- Akwé: Kon -bargojoavkui välljejit dušše daid guovllu geavaheaddjiid, geaid ovdduide plána jáhkkimis váikkuha – almmáiolbmuid ja nissonolbmuid, sierra sohka-buolvaid ovddasteaddjiid. Buot bargojoavkui välljejuvvon lahtut galget leat sámi árbevirolaš dieđu hálddašeaddjit, vai luonddu máŋggahámatvuhtii ja dan suvdilis ávkkástallamii gullevaš árbevirolaš diehtu, innovašuvnnat ja geavadagat válđojuvvojit vuhtii plána buot muttuin.
- Vejolaš lahtuid ja válmmaštalli áššedovdamuš, beroštupmi ja vejolašvuhta čatnasit Akwé: Kon -bargojoavkobargui galgá sihkarastot ovddalgihtii.

Jovkui ordnejuvvo barggu álgomuttus láidehus Akwé: Kon -bargojoavkku rollas ja doaimmain, bargui ásahuvvon vuordamušain ja ollašuvvan, jođus lean dahje boahhtevaš Akwé: Kon -proseassain, plánaid/fidnuid hálddahuslaš proseassain sihke árbevirolaš dieđu čoagginvugiin ja váikkuhusárvoštallamiin.

Sámediggi ja Meahciráđđehus figget láidestit sierra guovlluide sámiid ruovttuguvlvi válmmaštalliid, geat dovdet sámedikki ja Meahciráđđehusa ovttas soahpan Akwé: Kon -doaimmamálla, ja geat livčče vejolaš válmmaštallit boahhtevaš Akwé: Kon -proseassaide.

3.4 Akwé: Kon -bargojoavkku doaimmat

Bargojoavkobarggu mihttomearrin lea dorvvastit eandalii sámiid lundui čadnojuvvon árbevirolaš dieđu, geavadiid ja innovašuvnnaid seailuma ja árbevirolaš luondduávkkástallanvugiid seailuma. Bargojoavkobarggu vehkiin váldit vuhtii sierra ahkejoavkkuid ja sohka-buolviid plánain.

Akwé: Kon -bargojoavku lea sorjjaskeahtes ja doaibmá iehčaneaset oassálastimiin buot muttuide Akwé: Kon -rávvgiidd mielde. Akwé: Kon -bargojoavku raportere barggustis njuolga Meahciráđđehussii ja sámediggái, ja nuortalašguovllus Nuortalaččaid siidačoahkimiin.

Bargojoavkobarggu bokte lea dárkkuhus oázžut plánii vuodđodieđu guovllu árbevirolaš ávkkástallamis, sámekultuvrii ja ealáhusaide dehálaš eallinbirrasiin ja guovlluin, kulturárbbis

ja ealánšlájain, maid galgá earenoamážit várjalit dahje suodjalit. Bargojoavku dahká evttohusaid luonddu máŋggahámatvuoda sihke sámiid árbevirolaš dieđu ja luonddugeavaheami dorvvasteapmin, ja evttohit iežas oainnuid das, mo guovlluid dikšuma ja ávkkástallama galggašii ovddidit. Bargojoavku gárvvista sámekultuvra, árbevirolaš dieđu ja árbevirolaš luondduávkkástallama oasis guovllu dáládili govvádusa ja dán bokte árvoštallá plána váikkuhusaid

Bargojoavku oassálastá vuorrováikkuhusain árvoštallamii plána váikkuhusain sámekultuvra hárjeheami eavttuide oppa proseassa áigge. Dása laktásettiin bargojoavku vihkkehallá ja buktá ovdan sierra muttuin oainnuidis das, mo negatiivva váikkuhusaid sámekultuvrii sáhtá láivudit, ja mo miehtemielalaš váikkuhusat dorjot sámekultuvrra hárjeheami. Bargojoavku oassálastá plánaid ollašuhttima čuovvuma plánemii.

Akwé: Kon -bargojoavku doallá plána-proseassa maŋŋá ovttas Meahciráđđehusain čoahkkima, mas gieđahallat čohkkejuvvon vugiin bargojoavkku váikkuhusaid loahpalaš dohkehuvuin plánii ja ákkastallat daid plána osiid, main joavkku oainnuid eai leat sáhtán váldit vuhtii.

3.5 Akwé: Kon -bargojoavkku sátnedoahkima

Akwé: Kon -bargojoavkku sátnedoahkima koordinere ovttas bargojoavkku válmmaštalliin bargojoavkku olggobeale gulahallamis ja ovdasta bargojoavkku ovttasbargojoavkkus ja eará ovttasbarggus Meahciráđđehusain ja sámedikkiin.

Sátnedoahkima jodiha ja bovde čoahkkái Akwé: Kon -bargojoavkku čoahkimiid ovttas válmmaštalliin.

3.6 Akwé: Kon -bargojoavkku válmmaštalli

Meahciráđđehus nammada sámedikki evttohusas jovkui válmmaštalli, gii lea seammás bargojoavkku čáli. Válmmaštalli välljemis galgá váldit vuhtii Akwé: Kon -bargojoavku oainnuide. Válmmaštalli oassálastá Akwé: Kon -bargojoavkku ja ovttasbargojoavkku čoahkimiidda. Válmmaštalli välljemis árvoštallo ovdamunnin árbevirolaš dieđu dovdan, sámegiela máhttu, Akwé: Kon -doaimmamálla dovdamuš sihke raporteren- ja vuorrováikkuhusčehppodat.

3.7 Meahciráđđehusa plánejeaddji

Meahciráđđehusa plánejeaddji doaibman lea buvttadit ja čohkket materiála bargojoavkku atnui bargojoavkku dárbbuid vuodul ovttas Meahciráđđehusa eará áššedovdiiguin. Meahciráđđehusa plánejeaddji oassálastá Akwé: Kon -bargojoavkku čoačkimiidda bargojoavkku sávaldagaid mielde. Plánejeaddji nammadeamis galgá váldot vuhtii, ahte olbmo easttalašvuolta ii mielddisbuvtte ruossalasvuodaid bargojoavkku barggus.

3.8 Giela välljen

Bargojoavku geavaha barggustis dan välljen giela ja váldá vuhtii sámi giellalága. Joavkku lahtuin lea giellaválljejumis beroškeahttá vuoigatvuoh- ta ávkkástallat tulkka. Bargoáššegirjjit gárvvistuvvojit suomagillii, muhto dain jorgalit dárbbášlaš sámegeielat veršuvnnaid.

3.9 Resurssat

Meahciráđđehus čujuha Akwé: Kon -bargojovkui resurssaid Akwé: Kon -prosessii oassálastima várás. Geavatlaččat dat oaihvilda bargojoavkku lahtuid mátkegoluid ja ánsománáheami buhttema ja čoačkinbuhtadusaid. Lahtuid goluid buhttemis geavahit seam- má buhtadusprinsihpaid go maid sámedig- gi geavaha luohttámušolmmošdoaimmistis. Meahciráđđehus vástida plánaid tulka- ja jorga- langoluin ja dieđiheapmái gullelaš goluin.

Váldonjuolggadusa mielde bargojoavku bargá ja doallá čoačkimiid sámiid ruovttu- guovllus ja čuožáhaga sajádaga vuhtii váldimiin. Lahtuid mátkkošteapmi váldo vuhtii buoremus johtinoktavuodaid duohken lean Meahciráđđehusa doaibmabáikkiin dahje eará heivvolaš čoačkananbáikkiin. Golut buhttejuvvojit váldonjuolggadusa mielde sámiid ruovttu- guovllu siskkáldas mátkkošteapmái laktásettiin. Mátkegolut ruovttuguovllu olggobealde buhttejuvvojit dušše spiehkastatdilis, ovdamear- kan dakkár dáhpáhusain, jus bargojoavkku lahtu stuđere ja ássá dan dihtii ruovttuguovllu olggobealde. Kulturčanastat gažaldatvuloš guvlui ja guđege guovllu sámeservošii váldojuvvo eand- alii vuhtii. Goluid buhttemis sohppojuvvo sierra, jus bargojoavku háliida doallat muhtun ovttas- kas čoačkkima ákkastallon sivaid dihtii čielgasit sámejuovllu olggobealde.

Meahciráđđehus vástida Akwé: Kon -bargojoavkku válmmaštalli buhtadus- ain, mii vuodđuduvvá čoačkimiidda ja čoačkimiid válmmaštallanbargui geavahu- vvon áigái ja buvttaduvvon materiálii. Buhta- dus doallá sisttis čoačkkima válmmaštallama, čoačkinbeavdegirjji gárvvisteami ja čoačkkima maŋŋá dárbbášuvvon materiála. Válmmastalli plánejuvvon bargomearri ja dan buhtten soh- pojuvvo ovdaráđđádallamis.

3.10 Gulahallan ja vuorrováikkus

Meahciráđđehus vuodđuda neahttasiidduidis Akwé: Kon -siidduid. Siidduide čohkkejuvvojit ollašuvvan ja jođus lean Akwé: Kon -proseas- sat, sisttisoaladettiin ollašuvvan plánaid Akwé: Kon -proseassaid bargojoavkkuid evttohusat ja daid váikkusat plánaide. Lassin siidduin gáv- nojit bargojoavkkut ja jođus lean proseassaid dilli. Siidduin bukto ovdan plánadilli ja jođus le- an plánat maiddái kártaguorahallamis. Siiddui- de dahkko vejolažžan Akwé: Kon -bargojoavkku reálaáigge gulahallan.

Akwé: Kon -bargojoavkku olgguldas gulahal- lama koordinere joavkku sátnajođiheadji ovttas válmmaštalliin.

Fidnuin dieđihuvvo áššeasálaččaide ja oas- sálastit sin plánema gárvvisteami proseassii buot muttuin. Eamiálbmogiid ovddasteaddji- de várrejuvvo vejolašvuoh- ta buhtit ovdan oai- nnuideaset maiddái girjjálaččat. Gulahallamis váldo vuhtii ee. Internet, sosiála media, rádio ja gullandilálašvuodát. Gulahallan dáhpáhu- vá maiddá sámegeillii.

Akwé: Kon -bargojovkui várrejuvvo vejolaš- vuoh- ta lassin ordnet ovdaráđđádallamis sohppojuvvon viidodagas sámiid gullandilálaš- vuodaid (maiddá bargobádji) plána- ja fidno- suorggis, dieđiha barggustis sierra sihke čohk- ke máhcahaga váikkuhusárvoštallamiin ja dahkan evttohusain ja oainnuin. Meahciráđđehus veah- keha om. doaimmain dárbbášettiin.

Meahciráđđehus vástida dieđiheamis, gullandilálašvuodain ja oassálastima goluin.

4 Akwé: Kon -bargojoavkkuid materiála almmolašvuodas, arkiveren ja joatkkageavaheapmi

Akwé: Kon -bargojoavkku čoahkkinbeavdegirjjit leat almmolaš áššegirjjit, go plána lea dohk-kehuvvon ja vurkejuvvojit Meahciráđđehusa áššehálddašanvuogádahkii. Akwé: Kon -bargojoavku sáhtta meroštallat árbevirolaš dihtui laktásan dakkár materiála seailuheamis, mii ii laktojuvvo oassin almmolaš beavdegirjjiide. Akwé:

Kon -bargojoavku ovttas sámedikkiin ja dárbbu mielde Nuortalaččaid siidačoahkkimiin soahpá ii-almolaš materiála geavaheamis ja seailuheamis. Akwé: Kon -bargojoavku gárvvasta lohparaportta, mas gárvvistuvvo almmolaš čoahkkáigeassu.

5 Plánaid ja daidda laktásan fidnuid doaibmabiju čuovvun

Sámediggi, Meahciráđđehus ja nuortalaš-
guovllus lassin Nuortalaččaid siidačoahkkin
čoahkkanit guovtti jagi gaskka, dahje dárbbu
mielde dávjjibutge, árvoštallat plánaid ja daid-
da laktásan fidnuid ollašuvvama. Sámiid ruovt-
tuguovllu bálgosat sáhttet háliidettiin oassá-
lastit čuovvunprosessii. Jus dán čoahkkimis
gehččojuvvo dárbbaslažžan muhtun ovttaskas
plána dárkilut čuovvun, ordnejuvvo gv. plána
oasis sierra deaivvadeapmi, mas soahpat joatk-
kadoaimmain.

Jus fidnu dahje plánaid doaibmabiju áigge ái-
cojuvvo sáme kultuvrii negatiivvalaččat čuohcán
váikkuhusaid, maid eai leat nákcen plána gár-

visteami áigge váldit vuhtii, om. oassebealit
čoahkkanit soahpat dárbbaslaš doaibmabijuin.
Om. oassebealit sáhttet maidái ovttas soahpat
plánaguovllu dili rievddadettiin plána gárvis-
teami áigemuttus mihtilmasat das, galggašiigo
plána muhtun osiin dárkkistit ja beaivádit ollásit.
Čoahkkimiid áššelisttut gárvistuvvojit ovttas ja
čoahkkimiin dahkko beavdegirji.

Sámediggi ja Meahciráđđehus informe-
rejit našuvnnalaš 8j-bargojoavkku oassin
biodiversiteahttasohpamuša geatnegasvuodaid
ollašuhhtima. Bargojovkui sáddejuvvo Akwé: Kon-
-joavkkuid raporttat nannejuvvon plánain.

6 Doaibmamáalle čuovvun ja ovddideapmi

Sámediggi, Meahciráđdehus ja Nuortalaččaid siidačoahkkinn čuvvot doaibmamáalle doaibma- ja ollašuvvama ovttas ja dahket das viđa jagi gaska gaskaárvoštallama dahje dárbbu mielde dávjjibutge.

Meahciráđdehus, sámediggi ja Nuortalaččaid siidačoahkkinn figget ovddidit Akwé: Kon- meannudeami atnuiváldima eará doaibmiid ovddasvástádussan lean stáhta guovlluide čuohtán eanageavaheami proseassain.

Toimâmalli Akwé: Kon -ravvui heiviitmist Meccihaldâttâs já sämitige koskâsâš ohtsâšpargoost

1 Biodiversiteetsopâmuš já sâmmilij ärbivuáválâš tiätu

Suomâ lii ratifisistám biodiversiteetsopâmuš ive 1994.¹ Sopâmuš ulmen lii turviđ luándu maangâmuáđusâšvuodâ siäilum, luánduriggoduvâi pisovâš kevttim sehe geenivaarj kevttimist ožžum hiäđu jyehim vuoigâlii já täsipiäläsii jyehim.² Sopâmuš tuubdâst algâalmugij aldaaš já ärbivuáválâš kiedâkiäjulâšvuodâ luánduriggoduvâin sehe algâalmugij ärbivuávalii tiäđu merhâšume maangâmuáđusâšvuodâ suojâlmân. Eromâšávt sopâmuš artiklah 8(j) já 10(c) kiedâvušeh algâalmugij ärbivuávalii tiäđu, vuáválâšvuodâid já innovaatioid:

8(j): Jyehi sopâmušuasistaatâ kalga jieijâs aalmuglâš lahâasâtem mielđ kunnijâttiđ, suojâliđ já aimâkkâššâđ biologilii maangâmuáđusâšvuodâ suojâlem já pisovâš kevttim tááhust merhâšittee algâalmugij já ärbivuáválâš eellimvyevi mielđ ellee páihálâšsiärvusij tiäđu, innovaatioid já vuáválâšvuodâid, sehe ovdediđ já vijđediđ toi heiviittem taan tiäđu, innovaatioi já vuáválâšvuodâi omâsteijei luvvijñ já mietivaiguttâssâin sehe ruokâsmittiđ taan tiäđu, innovaatioi já vuáválâšvuodâi kevttimist ožžum hiäđui täsipiäläsii jyehim.

10(c): sopâmušuasipeleh kalgeh suojâliđ já movtijditeh biologilij resursij ärbivuávalii kevttim ärbivuáválâš kulttuurlâš vuo-vij mielđ, moh heivejeh suojâlem já pisovâš kevttim vatâmâššâid.

Suomâst algâalmugij já páihálâšsiärvusij kiedâvuššee artiklah kyeskih sâmmilijđ. Sopâmuš kenigit Suomâ turviđ sâmmilij luándu maangâmuáđusâšvuotân lahtojeijee ärbivuáválâš tiäđu, vuáválâšvuodâid já innovaatioid sehe ärbivuáválâš luándukevttimvuovij siäilum.

Vuáhádum riehtivuáválâšvuodâst sâmmilij ärbivuáválâš iälättâssân annojeh puásuituálu, kuálâstem, miäcâstem, nuurrâm sehe säämi tyeji. Sâmmilij luándun lahtojeijee maangâmuáđusâšvuotân lahtojeijee tiätu lii iänááš keevâtlâš já almoon eromâšávt sâmikielâst, pirâskoskâvuodâst já iälättâssâin.³ Artikla 8 (j) -pargojuávkku lii ráhtám almolâš miäruštállâm sâmmilij luándu maangâmuáđusâšvuotân lahtojeijee ärbivuáválâš tiäđust: "Sâmmilâš luándu maangâmuáđusâšvuotân lahtojeijee ärbivuáválâš tiätu almoon sâmmilii luándukevttimist já ärbivuáválâš sämi-iälättâssâi háárjutmist adai puásuituálust, kuálâástmist, miäcâstmist, nurâmist já kietâtyejeest sehe luándukoskâvuodâst. Tiätu sirdâšuvá sämikielâ luándun, enâdâhân, šoojân, puásuituá-lun, kietâtuojijđ, piivdon já kuálâástmân lahtojeijee terminologiast sehe sâmikielâlâš päikkinoomâin. Ärbivuáválâš tiätu sirdoo tiäđulâš máttâattem, puárâsub puolvâin finnejum maali, liivdij já njálmâlâš muštâlemäärbi peht sehe puásuituálu-, kuálâstem-, nuurrâm-, kietâtyeji- já miäcâstemvuáválâšvuodâin." Sâmmilij ärbivuáválâš luándukevttim vuáđuduvá sâmmilâš árvumaailmân, sosiaallii vuáhádâhân já vuáhádum vuoigâdvuotân. Luándukevttim ereslágán eres sämi-iälättâssâin. Luándukevttim mulsâšud meiddei eennâmtiedâlâš já luándu tiilij mielđ.⁴

lävtutátulâš Akwé: Kon -ravvuuh láá tuhhiittum biodiversiteetsopâmuš čiččâd uásipeličuákkimist. Ravvuuh láá uási biodiversiteetsopâmuš tooimânpieijâm. Akwé: Kon -ravvui ulmen lii turviđ luándu maangâmuáđusâšvuodâ, algâalmugij luándukoskâvuodâ sehe ärbivuáválâš tiäđu siäilum, sehe turviđ algâalmug tievâslâš uásálistem haavâi já vuávámij puoh mud-

1 Almassopâmuš biologilii maangâmuáđusâšvuodâst 1992, Suomâst puáttám vuáimán 1994 (SopS 78/1994)

2 Almassopâmuš artikla 1 mielđ taas kulá meiddei ääšimiäldâssâš ärbiamnâstuv finnim já ääšânkullee teknologia sirdem, huámâšdijn puoh taan amnâstâhân já teknologian kulle vuoigâdvuodâid, sehe ääšimiäldâssâš ruttâdem.

3 Sâmmilij ärbivuávalij iälättâssâi táálâš tile Suomâst – Biodiversiteetsopâmuš čuávumindikaattorij tuávváštiäduh. Sämitigge 2017.

4 Biologilâš maangâmuáđusâšvuodâ kyeskee almassopâmuš algâalmugij ärbitiäđu kiedâvuššee artikla 8j aalmuglâš äššitobdeepargojuávhu loppâraapoort.

doid, meiddei valmâštâlmân, vaiguttâsâi árvuštâlmân sehe miäradâsâi tohâmân, tooimânpieijâmân já čuávumân. Akwé: Kon -ravvuh láá monâttâllâmvyehi, mon kolgâččij čuávvuđ koskâvuodâst aalmuglâš lahâasâtmân, almugjikkoskâsâš rievti já eres almugjikkoskâsâš kenigâsvuodâiguin oovtâlágán vuovvijn, kuávlu tiilijd heivejejee vuovvijn sehe nuuvt, ete luándu maangâmuáđusâšvuodâ iä hettii.

Suomâst Akwé: Kon -ravvuh láá uáivildum heivittemnâál sämmilij päikkikuávlust olášuttemnáál tagarij haavâi kulttuur-, pirâs- já sosiaallij vaiguttâsâi árvuštâlmijn,

moh pyehtih vaiguttiđ sämikulttuurân, iälát-tâssâid já kulttuuráárbán. Akwé: Kon -ravvui čuávumáin pyehtih ovdediđ merhâsitteht biodiversiteetsopâmuš mittomeerij olášum, ko algâalmug puáhtá uásálistiđ jieijâs kyeskee tâi sijnân vaiguttejee haavâi tâi vuávámij puoh muddoid, já návt ärbivuáválâš tiäđu, innovaatioid já vuáválâšvuodâid puáhtá väldiđ uáassin vuávámproosees já tubdâđ haavâi já vuávámij háitulâš vaiguttâsâid algâalmugân já väldiđ toid ääšimiäldásávt huámášumán miäradâsâi tohâmist.

2 Akwé: Kon -ravvuuh já toi heiviitem Meccihaldâtâsâst

Meccihaldâtâs tooimâin Akwé: Kon -ravvuuh heivejeh pyeremusávt heiviitemnáál eennâm-kevttim vuávámprosesáid. Tágáreh proseseh láá ovdâmerkkân meccikuávlui- já luándusuojuálemkuávlui tipšom- já kevttimvuávámij sehe luánduriggodâhvuávámij ráhtim.

Akwé: Kon -monâttállâm láá heiviittâm toimâmaali ráhtim maŋa rahtum tâi peividum meccikuávlui (Pänituodâr, Kietâruotâs, Pulju, Väächčir), aalmuglâš- (UK-mecci) já luándumeecij (Kiävu, Malla, Suobbâd) tipšom- já kevttimvuávámijn. Metsätalous Oy lii kiävttâm Akwé: Kon -monâttállâm Juvduu-Piegguaivááh-eromâškuávlui vuávámist.

Meccihaldâtâs já sämitige sooppâm Akwé: Kon -toimâmalli lii feerejum pyerediđ vuávám já toos lahtojee áruštállâm vuávám vaiguttâsâin sämikulttuur hárjuttem iävttoid. Ravvuid čuávumâin negativilâš vaiguttâsâid puáhtá kepidiđ.

Vaiguttâsâi áruštállâm šadda vuávám uásin, já sämikulttuurân čyeccee vaiguttâsâid puáhtá áruštállâđ tärhibeht já lyetitettebeht.

Vuávámân puáhtá toohâđ tarbâšlâš nubástusâid vuávám ráhtim jieškote-uv mudoin. Meccihaldâtâs-laavâ agâstâlmijn láá čujottâm Meccihaldâtâs-laavâ finnodâhtooimân asâttum almolâš siärvádâhlâš kenigâsvuođáid nuuvt, ete luánduriggodâhvuávám ráhtidijn áruštellihe vuávám vaiguttâsâid sämikulttuur hárjuttem iävttoid. Taat kulttuurlâš vaiguttâsâi áruštállâm olášuttoo Meccihaldâtâs já sämitige oovtâst ráhtim Akwé: Kon -toimâmaali miäldásávt. Meccihaldâtâs pyevtit tááláá tile valdâlmijd staatâ enâimij eennâmkevttimist, luándu- já kulttuurärbičuosâttuvâin já Meccihaldâtâs tooimâin. Akwé: Kon -juávkku áruštâl vuávám oles proosees ääigi já pyevtit uáinuid sämikulttuur hárjuttem iävtuin koskâvuodâst vuávám sis-káldâsân.

Akwé: Kon -toimâmaali puáhtá kevttiđ Meccihaldâtâs já sämitige sehe nuorttâlâškuávlust nuorttâlij sijdâčuákkim ohtsii miärdâssâin meiddei ovtâskâs eromâščuosâttuvváid lahtojee haavâin, moin lii merhâšittee vaiguttâs sämikulttuur hárjuttem iävttoid.

3 Akwé: Kon -toimâmalli

3.1 Toimâmaali kevttim

Akwé: Kon -prosesist sämmilijd oovdâst sämitigge já nuorttâlâškuávlust sämitige lasseen nuorttâlij sijdâčuákkim. Akwé: Kon -ravvuid heiviitmain puáhtá proosees jieškote-uv mudoin tubdâd já reagistiđ sämikulttuur siäiludem táahust tehálâš aššijd já sämmilij huoláid. Monâttâlâmvyehi lii pargoniávvu toi sämikulttuur hártuttem iävtui tubdâmân, maid Meccihaldâttâs kalga väldiđ huamášumán eennâmkevttim já luánduriggoduvâi kevttim vuávámist.

Jis lii koččamuš monnii ovdil mainâšum vuávám peividmist, Meccihaldâttâs já sämitigge pyehtih sooppâđ oovtâst, ete haavâst iä čuávu Akwé: Kon -ravvuid. Nuorttâlâškuávlust ääšist suáppoo lasseen nuorttâlij sijdâčuákkimáin.

Meccihaldâttâs hiätá Akwé: Kon -ravvui miäldásii vuávámprosesist. Vuáruvaiguttâs Meccihaldâttâs já kuávu kevtteti kooskâst lassaan pargojuávkupargo ääigi. Akwé: Kon -pargojuávkku tievâsmit Meccihaldâttâs mielđe eennâmkevttim vuávámvuáháduv. Toimâmallijn viggeh turviđ sämikulttuur hártuttem iävtuid vuávámist.

Akwé: Kon -toimâmalli máhđulist tarbâšlâš nubástusâi toohâm vuávámân vuávám ráhtim jieškote-uv mudoin. Sämikulttuurân čyeccee vaiguttâsâi uásild árvuštállâm taheh kuávu kevtteh, mii pyereed vaiguttâsâi árvuštállâm lyetittetteevuodâ. Vaiguttâsâi árvuštállâm já vuávám tárkkivuodâ táahust lii tehálâš, ete pargojuávkku čokkân árvuštállâđ meiddei ciälkkámušâin finnejum macâttâs já macâttâs vaiguttâs vuávámân. Juávhust kuleh agâstállum arvulusâid tast, láá-uv tooimâin vaiguttâsah sämikulttuur háárjutmân já siämmâst juávu uáinu miäldâsijd vaiguttâsâid kepidejee tai ollásávt meddâlistee čuávdušijd. Jis Meccihaldâttâs ij keejâ, ete tot puáhtá oláštuttiđ tuoivum nubástusâid ollásávt tai uásild, kirjee Meccihaldâttâs ain agâstâlmijd vuávámân (tai sierâ lahtosân).

Akwé: Kon -ravvui heiviittem ij meddâlist laavâst asâttum sämitiggelaavâ 9§ miäldásii ráđádállâmkenigâsvuodâ merhâšittee já vijdáht vaiguttejee aášijn. Meccihaldâttâs viggá toimâinis meiddei mudoi aktivlâš vuáruvaiguttâsân já ohtsâšpaargon sämitiggijn, nuorttâlij sijdâčuákkimáin sehe eres sämmilâš tuáimeiguin. Meccihaldâttâs algust algâttuvvee kaavamhaavâin ráđádálloo ovdil haavâ algâttum sämitiggijn já nuorttâlâškuávlust nuorttâlij sijdâčuákkimáin. Jis om. aalmuglâšmeccijd ráhtimnáál tipšom-

já kevttimvuávámijn kuáđđojeh sämikulttuurân merhâšittee aášijd luándumadhášemvuávámijn linjimnáál, vuávámist ráđádálloo sämitiggijn já táárbu mielđe nuorttâlij sijdâčuákkimáin.

3.2 Muneráđádállâm

Muneráđádállâm algâttuvvoo, ko vuávámárbu šadda. Muneráđádálmist sämitigge, nuorttâlâškuávlust nuorttâlij sijdâčuákkim já Meccihaldâttâs suápih algálvat tooimâ mitto-meerijn, Akwé: Kon -proosees siskáldâsâst já ton aalgâttmist, sehe Akwé: Kon -prosesân väríduvvee resursijn sehe paargon asâttuvvee äigitaavlust, maid puáhtá táárbu mielđe tárkkilistiđ ko pargo ovdán. Muneráđádálmist suáppoo meiddei vuávám toorjân ráhtimnáál čielgâdâsâin. Meccihaldâttâs tooimât muneráđádállâm várás uásálisteid tiäđuid kuávdâš vuávámkoččamušâin sehe iävtuttâsâid resursijn já äigitaavlust. Muneráđádálmist ráhtoo pevdikirje, mast kalga almonid ei. main aášijn láá peessâm oovtâ uáivilân, mast vala ráđádálloo já mast ij lah máhđulâš peessâđ oovtâ uáivilân.

3.3 Akwé: Kon -pargojuávu nomâtem

Jis muneráđádálmist suáppoo, ete vuávámist anoo sämitige já Meccihaldâttâs oovtâst sooppâm Akwé: Kon -toimâmalli, Meccihaldâttâs pivdá sämitige nomâttiđ Akwé: Kon -pargojuávu. Pargojuávkun väljejuvvoje 4-7 ulmuu, saavâjodettejee mielđe rekinisten.

Sämitigge noomât já meerrid Akwé: Kon -pargojuávu jesânij mere, jesânijd sehe saavâjodettejee vuávámkuávu sämmilij kuullâm maŋa. Nuorttâlâškuávlust nuorttâlij sijdâčuákkim meerrid pele ovdâsteijein já sämitigge pele. Pargojuávu mere meerridijn kalga väldiđ huamášumán vuávám eennâmtiedâlâš vijdoduv, sämikulttuur maangâmuáđusâšvuodâ kuávlust sehe máhđulij vaiguttâsâi viijdesvuodâ já merhâšejeevuodâ sämikulttuurân.

Sämitigge já nuorttâlij sijdâčuákkim väldih noomâttmist huamášumán čuávuváid aášijd:

- Akwé: Kon -pargojuávkun väljejuvvojeh toh kuávu sämmilâš kevtteh, kiäi hiäđoid vuávám tuođánalásávt vaigut – almaah já nisoneh, jieškote-uv ahepuolvâi ovdâstejeeh. Puoh pargojuávkun välje-

jum jesâneh kalgeh lede kuávu sâmmilâš ärbivuávâlâš tiäđu haldâšejeeh, vâi luându maangâmuádušâšvuotân já ton pisovâš ávhástâlmân lahtojee ärbivuávâlâš tiäđu, innovaatioh já vuávâlâšvuodah váldojeh huámâšumân vuávám puoh mudoin.

- Máhdulâš jesânij já valmâstellee äššitubdâmuš, perustume já máhdulâšvuodâ čonâsiđ Akwé: Kon -pargojuávkkupaargon kalga visâsmittiđ muuneeld.

Juávkun uárnejuvvoo pargo aalgâst uápâsmittim Akwé: Kon -pargojuávhu roolist já pargoin, paargon asâttum vuorduin sehe olâšum, joodoost lejee sehe puáttee Akwé: Kon -prosesijn, vuávámij/haavâi haldâttâhlâš prosesist sehe ärbivuávâlâš tiäđu nuurrâmvuovijn já vaiguttâsâi árvuštâlmist.

Sämitigge já Meccihaldâttâs viggeh uápâsmittiđ jieškote-uv sâmmilij päikkikuávu oosijd valmâštâlleeid, kiäh tobdeh sämitigge já Meccihaldâttâs oovtâst sooppâm Akwé: Kon -toimâmaali, ja kiäh láá potentiaallâš valmâstelleeh puáttee Akwé: Kon -prosesâid.

3.4 Akwé: Kon -pargojuávhu pargoh

Pargojuávkkupargo ulmen lii ovdemustáá turviđ puoh sâmmilij luándun čonnum ärbivuávâlâš tiäđu, vuávâlâšvuodâi já innovaatioi sehe ärbivuávâlâš luándukevttimvuovij siäilum. Pargojuávkkupargo vievâst váldih huámâšumân jieškote-uv ahejuávhu já suhâpelij táárbuid vuávámijn.

Akwé: Kon -pargojuávku lii jiešmerideijee já tuáimá jiečânávt, já uásálist vuávám puoh muddoid Akwé: Kon -ravvui miäldásávt. Akwé: Kon -pargojuávku raportist pargostis njuolgist Meccihaldâttâsân já sämitiigán, sehe nuorttâlâškuávlust lasseen nuorttâlij sijdâčuákkimân.

Pargojuávkkupargo peht lii ulmen finniđ vuávámân vuáđutiäđu kuávu ärbivuáválii kevttimist, sâmikulttuurân já iälâttâssâid tehâlâš eellimpirrâsijn já kuávuin, kulttuuräárbist já iälâánšlaajâin, maid kalga eromâšávt varjâlid tai suojâlid. Pargojuávku taha iävtuttâsâid luándu maangâmuádušâšvuodâ sehe sâmmilij ärbivuávâlâš tiäđu já luándukevttim turvim várás, sehe addel jieijâd uáinu tast, maht kuávu tipšom já kevttim kolgâččij ovdediđ. Pargojuávku ráhtá sâmikulttuur, ärbivuávâlâš tiäđu já ärbivuávâlâš luándukevttim uásild kuávu tááláá

tile valdâlem sehe tain oosijn árvuštâl vuávám vaiguttâsâid.

Pargojuávku uásálist vuáruvaiguttâslávt árvuštállâđ vuávám vaiguttâsâid sâmikulttuur hárvuttem iävttoid oles proosees ääigi. Taan ooleest pargojuávku suogârdâl já iävtut jieškote-uv mudoin jieijâs uáinuid tast, maht negativlâš vaiguttâsâid sâmikulttuurân puáhtá kepidiđ, já maht positivlâš vaiguttâsah tuárjuh sâmikulttuur hárvuttem. Pargojuávku uásálist vuávámij olâšuttem čuávum vuávámân.

Akwé: Kon -pargojuávku tuála vuávámproosees loopâst Meccihaldâttâssâin čuákkim, mast kiedâvušeh pargojuávhu iävtuttâs ooh-tân čuákkejum vaiguttâsâid lopâlâš tuhhiittum vuávámân sehe agâstellih toid vuávám oosijd, main juávhu uáinuid iä lah puáhtâm váldiđ huámâšumân.

3.5 Akwé: Kon -pargojuávhu saavâjođetteijee

Akwé: Kon -pargojuávhu saavâjođetteijee kordinist pargojuávhu valmâštâlleein pargojuávhu viestâdem ulguubeln já oovdâst pargojuávhu ohtsâšpargojuávhusust já eres ohtsâšpargoost Meccihaldâttâssâin já sämitiggijn.

Saavâjođetteijee joodet já puávdee čuákán Akwé: Kon -pargojuávhu čuákkimij oovtâst valmâštâlleein.

3.6 Akwé: Kon -pargojuávhu valmâštâllee

Meccihaldâttâs noomât sämitigge iävtuttâsâst juávkun valmâštâllee, kii lii siämmâst pargojuávhu čállee. Valmâštâllee valjimist kalga váldiđ huámâšumân Akwé: Kon -pargojuávhu uáinu sehe tom, ete valmâštâllee iästulâšvuotâ ij toovât ruossâlâšvuodâ pargojuávhu pargost. Valmâštâllee tuurvâst pargostis Akwé: Kon -pargojuávhu uáinoid. Valmâštâllee uásálist Akwé: Kon -pargojuávhu já ohtsâšpargojuávhu čuákkimâid. Valmâštâllee valjimist aneh ävkkim ärbivuávâlâš tiäđu tubdâmuš, sâmikielâ mättim, Akwé: Kon -toimâmaali tubdâm sehe raportistem- já vuáruvaiguttâstááiduid.

3.7 Meccihaldâttâs vuávájeijee

Meccihaldâttâs vuávájeijee pargon lii pyevtittiđ já čokkiđ material pargojuávhu kiävtun pargojuávhu táárbui vuáđuld oovtâst Meccihaldâttâs eres äššitobdeiguin. Meccihaldâttâs vuávájei-

jee uásálist Akwé: Kon -pargojuávhu čuákkimáid pargojuávhu tuoivui mielđ. Vuávájeijee noomâtmist kalga vâldiđ huámášumán, ete ulmuu iástulášvuotâ ij toovât ruossâlâšvuodâ pargojuávhu pargoost.

3.8 Kielâ valjim

Pargojuávku kiävttá pargostis jieijâs valjim kielâ säämi kielâlaavâ huámášumán vâäldin. Juávhu jesânij lii kielâvaljimist huolâhánnáá vuoigâđvuotâ kevttiđ tuulhâ. Pargoáššikirjeh ráhtojeh suomâkielân, mutâ tain jurgâluvvojeh taarbâšlijđ sâmikielâlijđ versioid.

3.9 Resurseh

Meccihaldâttâs čuujoot Akwé: Kon -pargojuávku resursijđ Akwé: Kon -prosesân uásálistem várás. Keevâtlávt tot meerhâš pargojuávhu jesânij mätkikoloi já ânsumoonâtmij sajanmäksim sehe čuákkimpäälhi. Jesânij koloi sajanmäksimist čuávuh siämmâš päkkiprinsiipijđ ko maid sämitigge kiävttá luáttamušolmooštoimâstis. Meccihaldâttâs västid vuávámij tulkkâ- já jurgâlemkoloin sehe tiedeetmân lahtojee koloin.

Válduášálávt pargojuávku parga já tuálá čuákkimijđ čuosâttâhhân leijee vuávámkuávu lu huámášumán vâäldin sâmmilij päikkikuávu lust, jesânij mađhâšem tááhust pyeremui jotteemohtâvuodâi miäldâsijn Meccihaldâttâs toimâsoojijn tâi eres hiäivulâš čuákkimsoojijn. Koloh sajanmäksojeh válduášálávt sâmmilij päikkikuávu siskâldâs mađhâšem ooleest. Päikkikuávu ulguubeln mätkikoloid sajanmäksih tuše spiekâstâhtiilijn, ovdâmerkkân taggaar tábâhtusâst, jis pargojuávhu jeessân vázzá škoovlá já áásá tondiet päikkikuávu ulguubeln. Kulttuurlâš čonâsem kuávuun já ton kuávu sâmisiärvus uáinu váldoo eromâšávt huámášumán. Koloi sajanmäksimist suáppoo sierâ, jis pargojuávku haalijđ toollâđ mottoom ovtâskâs čuákkim agâstâllum suujâst merhâšitteht sâmikuávu ulguubeln.

Meccihaldâttâs västid Akwé: Kon -pargojuávhu valmâštâllee päälhist, mii vuáđuduvá čuákkimáid já čuákkimij várás valmâštállâmpaargon kevttum ááigán sehe pyevtittum materialân. Päkki tuálá sistees čuákkim valmâštállâm, čuákkimij kooskâst tohum valmâštállâmpargo, čuákkimpevdikirje ráhtim sehe čuákkim maŋa tarbâšlii materiaal sesâlistem. Valmâštâllee vuávájum pargo meeri já ton sajanmäksim suáppoo muneráđádâlmijn.

3.10 Viestâdem já vuáruvaiguttâs

Meccihaldâttâs vuáđđud nettisijđoidis Akwé: Kon -sijđoid. Sijđoin kávnorej oovtâ čuákist olášuttum já joođoost leijee Akwé: Kon -proseseh, meiddei olášum vuávámij Akwé: Kon -prosesij pargojuávhui iävtuttâsâid sehe toi vaiguttâsâid vuávámáid. Lasseen sijđoin kávnorej pargojuávhu já joođoost leijee prosesij tile. Sijđoin oovdânpuáhtoo vuávámtille já joođoost leijee vuávámeh meiddei kárttâttarkkumin. Sijđoiguin máhđulisteh Akwé: Kon -pargojuávhu reeaalâigásii viestâdem.

Akwé: Kon -pargojuávhu viestâdem ulguubel koordinist juávhu saavâjođetteijee oovtâst valmâštâlleein.

Äššiuásáláid tiedetteh haavâin já sii váldojeh mielđ vuávám ráhtimân puoh prooses mudoin. Algâalmug ovdâsteijeid väriduvoo máhđulášvuotâ čäittiđ jieijâs uáinuid meiddei kirjálávt. Viestâdmist vâldih huámášumán ei. Internet, sosiaallii media, radio já kuullâmtilâlášvuodâid. Viestâdem tábâhtuvá meiddei sâmikielân.

Akwé: Kon -pargojuávku väriduvoo máhđulášvuotâ ornid lasseen muneráđádâlmijn soppum viijdesvuodâst sâmmilij kuullâmtilâlášvuodâid (mr. pargopáájá) vuávám- tai hahâkuávu lust, tiedettiđ pargostis sierâ sehe nuurrâđ macâttâs vaiguttâsarvuštâlmist sehe jieijâs toohâm iävtuttâsâin já uáinuin. Meccihaldâttâs iššeed ovdil mainâšum pargoin táárbu mielđ.

Meccihaldâttâs västid tiedettem, kuullâmtilâlášvuodâi já mielđ vâldim koloin.

4 Akwé: Kon -pargojuávhu amnâstuv almolâšvuotâ, vuorkkim já jotkâkiävttu

Akwé: Kon -pargojuávhu čuákkimpevdikirjeh láá almolâš äššikirjeh talle, ko vuávám lii tuhhiittum, já toh tuálvojuh Meccihaldâttâs äššihaldâšemvuáhádâhân. Akwé: Kon -pargojuávkku puáhtá meridiđ ärbivuávâlâš tiätun lah-tojeijee amnâstuv, mii ij lohtuu uáassin almolâš

pevdikiirjijđ, siäiludmist. Akwé: Kon -pargojuávkku sämitiggijn já táárbu miel nuorttâlij sijdâčuákkimáin suápá ij-almolii amnâstuv kevtimist já siäiludmist. Akwé: Kon -pargojuávkku ráhtá loppâraapoort, mast valmâštâlloo almolâš čuákankiäsu.

5 Vuávámij já toid lahtojeijee haavâi olášuttem čuávum

Sämitigge, Meccihaldâttâs sehe nuorttâlâš-kuávlust lasseen nuorttâlîj sijdâčuákkim čokkâneh kyevti ive kooskâi tâi táárbu mielid täävhib árvuštállâđ vuávámij já toid lahtojeijee haavâi olášuttem. Sämmlîj päikkikuávlun palgâseh pyehtih uásálistid čuávumprosesân jis halijdeh. Jis taan čuákkimist kiäččoo tehâlâžžân monnii ovtâskâs vuávám täärhib čuávum, uárnejuvoo ton vuávám uásild sierâ čuákkim, mast suáppoo jotkâtoimâin.

Jis haavâi tâi vuávámij olášuttem ääigi huámáseh sâmikulttuurân negativlâvt čyeccee vaiguttâsâid, maid iä lah puáhtâm vuávámij ráhtim ääigi vâldid huámášumân, ovdil mainâšum

uásipeleh čokkâneh sooppâđ tarbâšlâš tooimâin. Ovdil mainâšum uásipeleh pyehtih meiddei oovtâst sooppâđ tast, kolgâččij-uv vuávám mottoom oosijd tärhistid tâi peividid tom ollásávt, jis vuávámkuávlun tile lii nubástum merhâšitteht vuávám ráhtim maŋa. Čuákkimij äššilistoh valmâštâllojeh oovtâst já čuákkimij ráhtojeh pevdikirjeh.

Sämitigge já Meccihaldâttâs informisteh aalmuglâš 8j-pargojuávhu biodiversiteet-sopâmuš kenigâsvuođâi olášuttem uáassin. Pargojuávkun vuolgâttuvvojeh Akwé: Kon -juávhu raporteh nannejum vuávámij.

6 Toimâmaali čuávum já ovdedem

Sämitigge, Meccihaldättäs já nuorttâlij sijdâ-čuákkim čuávuh toimâmaali tuáimeevuodâ já olášum oovtâst já taheh tast viidâ ive kooskâi, tâi táárbu mielh täävjiib, koskâarvuštállâm. Toimâmalli ovdeduvvo táárbu mielh toi oosijn, ko tot kiäččo tarbâšlâžžân.

Meccihaldättäs, sämitigge já nuorttâlij sijdâčuákkim viggeh ovdedid Akwé:Kon -monât-tállâm väldim kiävtun eres tuáimeih ovdâsvástádâssân leijee staatâ enâmáid čyeccee eennâm-kevttim vuávám prosesijn.

Tuåimmjem-mall Akwé: Kon- vuäppõõzzi suåvvtummšest Meä'cchaltõõzz da Sää'mtee'ğğ kõskksaž õhttsažtuâjast

1 Biodiversiteetsuäppmõš da sä'mmlai ä'rbbeät

Lää'ddjännam lij ratifiästtam biodiversiteetsuäppmõõžž ee'jj 1994.¹ Suäppmõõžž mie'rren lij staanâd luâđ määngghämmsažvuõđ seillmõõžž, luättree'ğgesvuõđi keäll'jeei âânnmõõžž da geenree'ğgesvuõđi âânnmõõžžâst vuâžžum ääu'k vuõiggmiõllsaž da tää'sspeällsaž juâkkmõõžž.² Suäppmõš toobdast, što algg-meer lie õõldâs da ä'rbvuõđlaž kōskkvuõđâst bioooglaž luättree'ğgesvuõđivui'm. Suäppmõš toobdast še alggmeerai ä'rbbeät miârktõõžž luâđ määngghämmsažvuõđ suõjjõ'sse. Jeä'rben suäppmõõžž artikla 8(j) da 10(c) kiõtt'tâ'le algg-meerai ä'rbbeät, naa'lid da innovaatioid:

8(j): Juõ'kk suäppmõšvue'sspie'll älgg meersaž lää'jjiõttummšes meâldlân-ji ââ'nned äärvast, suõjjled da tuõ'll'jed bioooglaž määngghämmsažvuõđ suõjjlummuž da keäll'jeei âânnmõõžž peä'lest miârkteei pääiklaž õõutstõõžzi, koin lie ä'rbvuõđla jie'llemnääl, da algg-meerai teädaid, innovaatioid da vuõ'jjid, di oou'deed da veeideed tõi suävldummuž tai teäđai, innovaatioi da vuõ'jji vuä'mstee'ji loo'vin da mie'ttvaikktõõžzin da sme'llkâ'tted tai teäđai, innovaatioi da vuõ'jji âânnmõõžžâst vuâžžum aau'ki tää'sspeällsaž juâkkmõõžž.

10(c): Suäppmõšvue'ssbeäl ä'lgge suõjjled da sme'llkâ'tted bioooglaž resuursi ä'rbvuõđlaž âânnmõõžž ä'rbvuõđlaž kulttuursaž naa'li meâldlânji, kook ââ'nte suõjjlummuž da keäll'jeei âânnmõõžž õõlgtõõžid.

Lää'ddjännam alggmeerai da pääiklaž õõutstõõžzi riõšši artikla kuõ'skke sä'mmlaid. Suäppmõš õõlगत Lää'ddjännam valdia staanâd sä'mmlai luâđ määngghämmsažvuõđ kuõskki ä'rbbeät, nääl da innovaatio di ä'rbvuõđlaž luättaâ'nnemvuõ'jji seillmõõžž.

Põõšši vuõiggâdvuõttvue'jjest sä'mmlai ä'rbvuõđlaž jie'llemvuõ'jjin ââ'net puäžžtääl, kue'llseellmõõžž, mie'cstummuž, noormõõžž da sääm kiõtt-tuâi (duodji). Sä'mmlai luâđ määngghämmsažvuõđ kuõskki teät lij luândstes âânnlaž da puätt õlmmaa jeä'rben sääm kiõlâst, pirrõskõskkvuõđâst da jie'llemvuõ'jjin.³ Artikla 8 (j) -tuâjj-joukk lij raajjâm almmjallaš meä'rtee'lm sä'mmlai luâđ määngghämmsažvuõđ kuõskki ä'rbbeätâst: "Sä'mmlaž luâđ määngghämmsažvuõđ kuõskki ä'rbbeät kuâsttai sä'mmlaž luâđâânnmõõžžâst da ä'rbvuõđlaž sääm'jie'llemvuõ'jji vue'kkâ'ttmõõžžâst le'be puäžžhâaidast, kue'llseellmõõžžâst, mie'cstummšest, noormõõžžâst da kiõtt-tuâjast di luättkōskkvuõđâst. Teät serddai sääm'kiõl luâđ, mäadd, šõõ᳚, puäžžhâaid, kiõtt-tuâi, šeellmõõžž da kue'llseellmõõžž kuõskki terminologiast di sääm'kiõllsaž päi'kknõõmin. Ä'rbbeät see'rdet mä'ttummuž, puärrsab puõlvvõõggin vuâžžum maall, leeu'di da njäälmlaž maainäsä'rbvuõđ mie'ldd da puäžžhâidd-, kue'llsee'llem-, noorrâm-, kiõtt-tuâjj- da mie'cstemnaa'lin". Sä'mmlai ä'rbvuõđlaž luâđâânnmõš vuâđđâäv sä'mmlaž ärvvmaailma, sosiaal'laž riäššmõ'sše da nää'lvuâkksaž lækka. Luâđâânnmõš lij jee'resnallšem jee'res sääm'jie'llemvue'jjin. Luâđâânnmõš lij kidd še tō'st, makkam jännamtiõđla da luâđ jeällmõõžž lie.⁴

Jiõçtätäatla Akwé: Kon -vuäppõõžž lie priimmjõõvvâm biodiversiteetsuäppmõõžž çiiççad vue'sspie'llsâbbrest. Vuäppõõžž lie vue'ss biodiversiteetsuäppmõõžž tiu'ddepiijmõõžž. Akwé: Kon -vuäppõõžzi mie'rren lij staanâd luâđ määngghämmsažvuõđ, alggmeerai luättkōskkvuõđ da ä'rbvuõđlaž teät sei'llmõõžž, da staanâd alggmeerai tiuddsaž vuässõõttmõš ha'᳚kkõõžzi da plaani puk pooddid, ml. valmstõõllmõ'sše, vaaiktõõžzi a'rvvõ'sse da tu'mmjemtuõjju, tiu'ddepiijmõ'sše da seu'rrjummsa. Akwé: Kon -vuäppõõžž lie mõõntõõllmõšnää'll, koon fe'rttje'çi jää'kkted

1 Öölmäs-suäppmõš bioooglaž määngghämmsažvuõđâst 1992, Lää'ddjännam šõddâm viõ'kke 1994 (SopS 78/1994)

2 Öölmäs-suäppmõõžž artikla 1 mie'ldd tää'zz kollai še ää'sšmeâldlaž ä'rbaunnâz vuäžžmõš da äššakuulli teknologia serddmõš, lokku vää'lee'l puk tän aunnsa da teknologiaa'je koll'ji vuõiggâdvuõđ, da ää'sšmeâldlaž teäggtoš.

3 Sä'mmlai ä'rbvuõđlaž jie'llemvue'jji ä'nn'jõžsââ'jj Lää'ddjännam – Biodiversiteetsuäppmõõžž seu'rrjemindikaattoori tuâggâ'sttmõš. Sääm'te'ğğ 2017.

4 Bioooglaž määngghämmsažvuõđ kuõskki takaisuäppmõõžž alggmeerai ä'rbbeät kiõtt'tõõlli artikla 8(j) meersaž ä'sštobddijoouk loppraportt.

kõskkvuõdâst meersaž lää'jšeâttmõõžžin,
meeraikõskksaž vuõiggsin, da jee'res
meeraikõskksaž õõlgtõõžžin seämmanalla, vuu'd
jeällmõõžžid ânn'jõõvvi naa'lin da nu'tt, što luâđ
määnghämmsažvuõđ jeä't vaarrât.

Lää'ddjânmest Akwé: Kon -vuäppõõžž
lie rajjum tõnt, što tõid vuei'tet suâvlded
sä'mmlai dommvuu'dest tue'jjeemnalla ââr-
rai nõkkam ha'ŋkõõžžin da plaani kulttuur-,
pirrõs-, da sosiaal'laž vaaiktõõžžin a'rvvõõžžin,
kook vuäi'tte vaikkted sää'mkulttuu're,

-jie'llemvue'jjid da kulttuurärbba. Akwé: Kon
-vuäppõõžžid jää'kktee'l vuei'tet miârkteei-
nalla oou'deed biodiversiteetsuäppmõõžž
täävtõõžžin teâudjumuž, gu alggmeer vuäitt
te'l vuässõõttâd jiijjâs kuõskki le'be si'jjid vaik-
ktei ha'ŋkõõžžin le'be plaani pukid pood-
did, da nu'tt ä'rbbeâđ, innovaatio da naa'lid
vuei'tet vä'ldded vue'ssen plaaneemprosee'ss da
ha'ŋkõõžžin da plaani häätla vaikkõõžžid algg-
meeru tobddâd da vä'ldded ää'sšmeâldsânji
lokku tu'mjemtuâjast.

2 Akwé: Kon -vuäppõõzz da tõi suävldummuš Meä'cchalltõõzzâst

Meä'cchalltõõzz tuâimmjumšest Akwé: Kon -vuäppõõzz suävde pue'rmössân tõõzz, što tõid suävldet mäddâânmõõžž plaaneemprosee'ssid. Näkam prosee'ss lie ouddmiârkkam poostjânam- da luâđsuõjjeemvuu'di hâidd- da ââ'nemplaani di luâttree'ğgesvuõttplaani raajjmõõžž.

Akwé: Kon -mõõntõõllmõõžž lij suävldum tuâimmjem-maall raajjmõõžž mâŋŋa rajjum le'be peei'vtum poostjânamvuu'di (Pää'ntuõddâr, Kíõttmaadd, Pu'lčč(Pulju) Vâ'ččer), meersaž- (UK-meä'cc) da luâđmie'cci (Kevo, Malla, Sompio) hâidd- da ââ'nemplaanin. Meä'cctääll Oy lij âânam Akwé: Kon -mõõntõõllmõõžž Juutua-Piõggvuei'vv-spesiaalvuu'd plaanmõõžžâst.

Meä'cchalltõõzz da Sää'mtee'ğğ suâppum Akwé: Kon -tuâimmjem-maallâst juu'rdet, što tõt puârran plaanmõõžž da tõõzz kuulli a'rvvõõzz plaan vaikkõõzzin sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzid. Vuäppõõzzid jää'kktee'l kíõldla vaikkõõzzid vuei'tet keä'ppeed.

Vaikkõõzzi a'rvvõs šâdd vue'ssen plaanmõõžž, da sää'mkulttuu're till'lõõvvi vaikkõõzzid vuei'tet ärvvtõõllâd tää'rķben

da snâätjnubun. Taarb vuâlla âârrai mut-tâz plaa'ne vuei'tet tuejjeed jee'res poodin plaan raajjmõõžž. Meä'cchalltõõslää'jj vuâđđõõttmõõžžin lij čuä'jtum Meä'cchalltõõslää'jj jâärnaķtuâimmjumša pijjum takai õhttsažkâaddlaž õõlgtõõzzid nu'tt, što luâđree'ğgesvuõttplaani raajjee'l ärvvtõõllâd plaan vaikkõõzzid sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzid. Tât kulttuurlaž vaikkõõzzi a'rvvõs tuejjeet Meä'cchalltõõzz da Sää'mtee'ğğ õõutsââ'jest raajjâm Akwé: Kon -tuâimmjem-maall mie'ldd. Meä'cchalltõõs raajat ânn'jõžääi'j kovvummuš valdia mäaddai mäddâânmõõžžâst, luât- da kulttuuraa'rbin da Meä'cchalltõõzz tuâimmjumšest. Akwé: Kon -joukk arvvtâäll plaan kee'jjmie'ldd prosee'ss da raajat vuei'nimid sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzin kõskkvuõđâst plaan siiskõ'sse.

Akwé: Kon -tuâimmjem-maall vuei'tet ââ'nned Meä'cchalltõõzz da Sää'mtee'ğğ da sää'mvuu'dest Saa'mi siidsâbbar õhttsaž mie'rrõõzzin še o'dinakai spesiaaltäävtõõzzin kuulli ha'ŋķkõõzzin, koin lij miârkteei vaikkõõs sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzin.

3 Akwé: Kon -tuaimmjem-mall

3.1 Tuaimmjem-maall âannmõš

Sä'mmlaid Akwé: Kon -prosee'ssest ee'ttkad Sää'mtee'gğ lââ'ssen Saa'mi siidsåab-bar. Akwé: Kon -vuäppözzid suåvldee'l vuei'tet prosee'ss jee'res pooddin tobddâd da reagâ'stedd sää'mkulttuur seeiltummuš diõtt vääžnai aa'sšid, da sä'mmlaid huõl tuejjei aa'sšid. Mõõntõõllâmnaä'll lij tuâjj-neåvv tõõzz, što vuei'tet ho'hssjed tøk sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzid, kook Meä'cchalltõõzzâst ålgg vâ'ldded lokku mäddâannmõõžž da luåttree'gğesvuõđi âannmõõžž planummšest.

Jos kõõččmõõžžâst lij mii-ne ooudbeä'lnn peäggum plan siõm pei'vvummšest, Meä'cchalltõs da Sää'mte'gğ vuäi'tte õõutsââ'jest suåppad, što ha'ñkkõõzzâst jeä't jää'kkuku Akwé: Kon -vuäppöõzz. Sää'mvuu'dest ää'sšest suåvat lââ'ssen saa'mi siidsåabbrin.

Meä'cchalltõs vuäžž ääu'k Akwé: Kon -vuäppöõzzi meåldlaž plaaneemprosee'ssest. Vuårrvaikktõs Meä'cchalltõõzz da vuu'd õõ'nn'jin lâs-san tuâjj-joukkuejummuz äi'gğen. Akwé: Kon -tuâjj-joukk tiuddad Meä'cchalltõõzz vuässâ'tteei mäddâannmõõžž plaaneemriåššmõõžž. Tuaimmjem-maallin pöõrgât staanåd sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzid planâst.

Akwé: Kon -tuaimmjem-mall raa-jj vuei'tlvi'žžen taarb vue'lnn årrai muttsi tuejummuz plan raajmõõžž jee'res pooddin. Sää'mkulttuu're till'lõõvvi vaikkõõzzi vue'zzest a'rvvõõzz rä'jje vuu'd õõ'nni, mii pue'rad vaikkõõzzi a'rvvõõzz snäätnaivuõđ. Vaikkõõzzi a'rvvõõzz da plan tää'rkesvuõđ diõtt lij vääžnai, što tuâjj-joukk norråått årvvtõõllåd še ceålkålmkõrvvjest vuäžžum maacctõõzz da maacctõõzz vaikkõõzz plaa'ne. Jooukåst kuullåd vuåđđõttum a'rvvõõzz tõ'st, lie-a tuåimin vaikkõõzz sää'mkulttuur vue'kkåttmõ'sše da seåmmast joouk vuåinlmõõžž meåldla vaikkõõzzid kie'ppeei le'be obbnes jaukkeei čåuddmõõžž. Jos Meä'cchalltõs ij vuei'n, što vuåitt tuejjeed tuåivvum muttsid obbnes le'be vue'ssen, kee'rjat Meä'cchalltõs juõ'kk vuåra vuåđđõõttmõõžžid plaa'ne (le'be pãåđai mie'lddõ'sse).

Akwé: Kon -vuäppöõzzi suåvldummuš ij jaukkåd läå'jjest šiõttuum sää'mte'gğläå'jj 9š meåldlaž sagstõõllâmõõlgtõõzz miårkteei da veiddsånji vaikteei aa'sšin. Tuaimmjummšestes Meä'cchalltõs pãrgg muđoi-i aktiivlaž vuårrvaikktõ'sse da õhttsažtuõjju Sää'mtee'gğin,

Saa'mi siidsåabbrin da jee'res sä'mmlaž tuaimmj-in. Meä'cchalltõõzz aalgtoõõzzâst alttåam kää'vvttemha'ñkkõõzzin åå'net sagstõõllmõõžž, ouddål ko ha'ñkkõõzz altteed, Sää'mtee'gğin da sää'mvuu'dest saa'mi siidsåabbrin. Jos ouddmiårkkån meermie'ccid tuejjeemnal-la årrai håidd- da åå'nneplanin kue'đet sää'mkulttuu're miårkteei aa'sšid nu'tt, što tõi'd vuei'tet li'nnjeed luått-turismplanin, planåst sagstõõlåt Sää'mtee'gğin da taarb mie'ldd Saa'mi siidsåabbrin.

3.2 Ouddsagstõõllmõš

Ko plaaneemtarbb puått õlmmsa, altteed ouddsagstõõllmõõžž. Ouddsagstõõllmõõžžâst Sää'mte'gğ, sää'mvuu'dest lââ'ssen Saa'mi Siidsåabbar da Meä'cchalltõs suåppe tuaimmjummuž täåvtõõzzin, Akwé: Kon -prosee'ss siiskõõzzâst da tøn alttummšest, di Akwé: Kon -prosee'ssid vääras va'rrjum resuur-sid da äi'gğtaulåst, kää'tt tuõjju pijjåt, da koid vuei'tet taarbi mie'ldd ta'rksted ko tuâjj ouddån. Ouddsagstõõllmõõžžâst suåvat še planmõõžž tuårrjõssån šõõddi čiołgtõõzzin. Meä'cchalltõs tuåimat ouddsagstõõllmõõžž vääras vuässõõtt-jid teåđaid kõskksa plaaneemkõõččmõõžžin da čuåjtõõzz resursin da äi'gğtaulåst. Ouddsagstõõllmõõžžâst raajjåt pã'rddkee'rj, mã'st ålgg pue'tted õlmmsa jm. mãkkam aa'sšin lie vuåžžum õõutmiõllsažvuõđ, mãkkam sagstõõlåt vøl da mãkkam aa'sšin ij leåkku vuei'tlvaž piåssåd õõutmiõllsažvuõ'tte.

3.3 Akwé: Kon -tuâjj-jouk nõõmtummuš

Jos ouddsagstõõllmõõžžâst suåvat, što sagstõõllmõõžžin åå'net Sää'mtee'gğ da Meä'cchalltõõzz õõutsââ'jest suåppum Akwé: Kon -tuaimmjem-maall, Meä'cchalltõs råukk Sää'mtee'gğ nõõmteed Akwé: Kon -tuâjj-jouk. Tuâjj-jou'kke va'lljeet 4–7 oummšed, saaggtuõ'll'jeei mie'ldd loogge'l.

Sää'mte'gğ nõõmat da mie'rrad Akwé: Kon -tuâjj-jouk vuåzzlai meå'r, vuåzzlaid, da saaggtuõ'll'jeei mãņņa plaaneemvuu'd sä'mmlai kuullmõõžž. Sää'mvuu'dest Saa'mi siidsåabbar mie'rrad beå'l ee'ttkee'jin da Sää'mte'gğ nuu'bb beå'l. Tuâjj-jouk vuåzzlai meå'r tu'mmjee'l fe'rttai vâ'ldded lokku plan mäddtiõđlaž

veeidasvuõđ, sää'mkulttuur määngnallšemvuõđ vuu'dest di määžna vaikktoõzzi veeidasvuõđ da miârkâlvuõđ sää'mkulttuu're.

Nõõmtummšest Sää'mte'gğ da Saa'mi siid-sääbbar va'ldde lokku puõ'tti aa'sšid:

- Akwé: Kon -tuâjj-jou'kke va'lljeet tõiđ vuu'd sä'mmlaž õõ'nn'jid, kooi ouddõõzid plaan vuâsti vaikkat – oummu da neezan, jee'res puõlvvõõggi ee'ttkëei. Pukin tuâjj- jou'kke va'lljuum âlgg lee'd vuu'd sä'mmlaž ä'rbbeâđ vuä'msteei, gõõi luâđ määnghämmsažvuõ'tte da tön keäll'jeei âânnmõšše kuulli ä'rbbeâtt, innovaatio da nää'l vää'ldet lokku plaanmõõžž pukin pooddin.
- Vuei'tlvaž vuäzzlai da valmštõõlli ä'sštobddmõõžž, miõli keäsmõš, da vuei'tlvažvuõtt čõnnõõttâđ Akwé: Kon -tuâjj-joukkutuâjjmõšše fe'rttai ainsmä'tted ouddkiõ'tte.

Jou'kke jä'rjstet tuâi aalgâst škooultõs Akwé: Kon -tuâjj-joouk roolâst da tuejjõõzzin, tuõjju pijjum vuârddmõõžžin da ju'n teâuddjum, jorddmõššân âârrai da puõ'tti Akwé: Kon -proseessin, plaani/ha'ñkkõõzzi vaaldšemvuõđlaž prosee'ssest da ä'rbbeâđ noorrâm-mõõntõõllmõõžžin di vaikktoõzzi a'rvvõõzzâst.

Sää'mte'gğ da Meä'cchalltõs põ'rgğe škooulted jee'resâ'rnn sää'mvuud valmštõõll'jid, kook tâ'bdde Sää'mtee'gğ da Meä'cchalltõõzz õõutsââ'jest suâppam Akwé: Kon -tuâimm-jem-maall, da kook lie potentiaal'laž valmštõõlli puõ'tti Akwé: Kon -proseessid.

3.4 Akwé: Kon -tuâjj-joouk tuejjõõzz

Tuâjj-joukkreâuggmõõžž täävtõssân lij staañad ouddâl puki sä'mmlai luõttu čõnnum ä'rbbevuõđlaž teâđ, naa'li da innovaatioi seillmõõžž di ä'rbbevuõđlaž luâđââ'nnemnaa'li seillmõõžž. Tuâjj-joukkreâuggmõõžž veäka ho'hssjet jee'res puõlvvõõggi di sooggbeä'li taarbid plaanin.

Akwé: Kon -tuâjj-joukk lij čõnnõõtt'tem da tuâimmai jiõččâñji vuässõõđee'l plaan pukid pooddid Akwé: Kon -vuâppõõzzi meâldlân-ji. Akwé: Kon -tuâjj-joukk raportâstt tuâjstes vuõ'i'gğest Meä'cchalltõ'sse da Sää'mteggga, di sää'mvuuddest lââ'ssen Saa'mi siidsâbbara.

Tuâjj-joukkreâuggmõõžž mie'ldd ääigat vuäžžad plaa'ne tuâggasteâđ vuu'd ä'rbbevuõđlaž âânnmõõžžâst, sää'mkulttuu're da jie'llemvue'jjid vääžnai jie'llempirõõzzin da

-vuud'in, kulttuurää'rbest da jie'llišlaa'jin, koid âlgg jeârben varjjled le'be suõjjled. Tuâjj-joukk raajj ehdtõõzzid luâđ määnghämmsažvuõđ da sä'mmlai ä'rbbeâđ da luâđâânnmõõžž staañam diõtt, di čuä'jat jii'jjes vuäinalm tõ'st, mä'htt vuu'di hääid da âânnmõõžž õõlgçi viikkâd ouudâs. Tuâjj-joukk raajj sää'mkulttuur, ä'rbbeâđ da ä'rbbevuõđlaž luâđâânnmõõžž vue'zzest vuu'd âññ'jõžäai'j kovvummuž da täin vue'zzin ärvvtâall plaan vaikktoõzzid.

Kee'jjmie'ldd prosee'ss tuâjj-joukk vuäs-sâatt vuârvaikktoõzzin ärvvtõõllmõšše tõ'st, što mä'htt plaan vaikkat sää'mkulttuur vue'kkâ'ttemõudldõõzzid. Tää'zz õhttee'l tuâjj-joukk smeâtt da e'ttkâd jee'res pooddin vuäinmeez tõ'st, što mä'htt kiõldlaž vaikktoõzzid vuei'tet kie'ppeed, da mä'htt jee'res miõttlõs vaikktoõzz tue'rjee sää'mkulttuur vue'kkâttmõõžž. Tuâjj-joukk vuässâatt plaani tuejjummuž seu'rrjummuž plaanmõšše.

Akwé: Kon -tuâjj- joukk âânn plaaneemprosee'ss looppâst õõutsââ'jest Meä'cchalltõõzzin sääbbar, ko'st kiõtt'tõõlât puk tuâjj-joouk e'tkkõõzz vaikktoõzzid loopplaž primmum plaa'ne di vuâđđõõđât tók plaan vue'zzid, koin tuâjj-joouk vuei'nmid jie leäkku vuäittam vä'ldded lokku.

3.5 Akwé: Kon -tuâjj-joouk saaggtuõ'll'jeei

Akwé: Kon -tuâjj-joouk saaggtuõ'll'jeei kordinâstt õõutsââ'jest tuâjj-joouk valmštõõll'jin tuâjj-joouk âalgbeallsaž saakkummuž da ee'ttkâd tuâjj-joouk õhttsažtuâjj-jooukâst di jee'res õhttsažtuâjast Meä'cchalltõõzzin da Sää'mtee'gğin.

Saaggtuõ'll'jeei jââ'dat da kâčč õ'hhte Akwé: Kon -sâbbar õõutsââ'jest valmštõõll'jin.

3.6 Akwé: Kon -tuâjj-joouk valmštõõlli

Meä'cchalltõs nõõmat Sää'mtee'gğ e'tkkõõžžâst jou'kke valmštõõli, kää'tt lij seämmast tuâjj-joouk piisar. Valmštõõli va'lljumšest âlgg vä'ldded lokku Akwé: Kon -tuâjj-joouk vuäinalm di tõt, što valmštõõli cõggnemvuõtt ij tuejjad risttreeid tuâjj-joouk tuâjast. Valmštõõlli nuâjjâatt tuâjstes Akwé: Kon -tuâjj-joouk vuäinmid. Valmštõõlli vuässâatt Akwé: Kon -tuâjj-joouk da õhttsažtuâjj-joouk sâbbrid. Valmštõõli va'lljumšest kiõččâd pue'rren ä'rbbeâđ tobddmõõžž, sää'mkiõl silttõõzz,

Akwé: Kon -tuáimmjem-maall tobddmööžž di raportá'stem- da vuárrvaikkôs-silttööžžid.

3.7 Meä'cchalltööžž plaaneei

Meä'cchalltööžž plaaneei tuájjan lij puu't'ed da noorrád materiaal tuáj-jookk áânnmõ'sše tuáj-jookk taa'rbi vuáðald õõutsâ'jest Meä'cchalltööžž jee'res ä'sštoobdivui'm. Meä'cchalltööžž plaaneei vuässâatt Akwé: Kon -tuáj-jookk sábbbrid tuáj-jookk tuõivvi mie'ldd. Plaaneei nõõmtummšest álgg vä'ldded lokku, što valmštõõli cõgnemvuõtt ij tuejjad risttreeid tuáj-jookk tuájast.

3.8 Kiõl va'ljummuš

Tuáj-joukk áânn tuájstes kiõl, koon lij va'ljääm, lokku vää'ldde'l sää'm kiõll-lää'jj. Jookk vuáz-lain lij kiõlva'ljummšest huõlkâni vuõiggâd-vuõtt áâ'nned tuulk. Tuejjeemä'sškee'rj raajât láaddas, leša tõin, koid taarbšet, jáarglâá'ttet sää'mkiõllsaž versioid.

3.9 Resuurs

Meä'cchalltõs va'rrai Akwé: Kon -tuáj-jou'kke resuursid Akwé: Kon -proseessa vuässõõt-tâm vääras. Tât miárkkšâáv tõn, što tuáj-jookk vuázlai mä'tkk-kuul da tiännâzmõõntööžž ko'rvveet di sáábbarpää'lkk. Vuázlai kuuli ko'rvvummšest áâ'net seämma pä'lkkprinsiippid, koid sää'mte'gğ áânn oudooumažtuájstes. Meä'cchalltõs va'sttad plaani tulkk- da jáarglâ'ttemkuulin di saakkummša kuulli kuulin.

Täau'jmõsân tuáj-joukk tuejjad da áânn sábbbrid, täávtõssân le'ddi plaaneemvuud lokku vää'ldde'l, sä'mmlai dommvuuddest, vuázlai maatksummuž lokku vää'ldde'l pue'rmõs jáá'ttemõhtvuõdi meâldlaž Meä'cchalltööžž tuáimmpaai'kin le'be jee'res šiõttâl noorõõttâmpaai'kin. Kuulid ko'rvveet täau'jmõsân sä'mmlai dommvuud siiskâž maatksummuž diõtt. Mä'tkk-kuulid dommvuud áalgbeä'lnn ko'rvveet pái čo'rstõkvue'jjin, oudd-miárkkân nákkam šõddmõõžžin, jõs tuáj-jookk vuázlaž mä'ttât da jáalast tõn diõtt dommvuud áalgbeä'lnn. Kulttuurčuõlmâš kõõčmõõžžâst áárrai voudda da kõõčmõõžžâst áárrai vuu'd sää'mõhttõžž vuäinalm vää'ldet lokku jeä'rben. Kuuli ko'rvvõžžâst suávat jee'rab, jõs tuáj-joukk haa'lad áâ'nned mõõn-ne o'dinakai sáábbbar vuáððõttum mäai'nest miárkteenalla sää'mvuud áalgbeä'lnn.

Meä'cchalltõs va'sttad Akwé: Kon -tuáj-jookk valmštõõli päälkest, kää'tt vuáððâáv sábbbrid da sábbbrid valmštõõlli tuõjju áâ'nmemnalla árrai äigga di puu't'tum materiaale. Pä'lkk áânn see'stes sábbbar valmštõõllmõõžž, sábbri kõõskâst tue'jjuum valmštõõllâm tuái, sáábbarpá'rddkee'rj raajmõõžž di materiaal, kää'tt taarbšet sábbbar mâŋŋa, kiõrgtummuž. Valmštõõli plaanuum tuái meä'r da tõn ko'rvvummuš suávat ouddsagstõõllmõõžžâst.

3.10 Saakkummuš da vuárrvaikkõtõs

Meä'cchalltõs aalgat ne'ttseeideez Akwé: Kon -seeidid. Seeidain káu'nne puk ju'n tue'jjuum da jáá'ttmen áárrai Akwé: Kon -prosee'ss, se'st áâ'nee'l ju'n tue'jjuum plaani Akwé: Kon -prosee'ssi tuáj-jouki e'tkkõõžžid da tõi vaikkõtõžžid plaa'nid. Láâ'ssen seeidain káu'nne tuáj-joukid da jáá'ttmen áárrai prosee'ssi vue'kk. Seeidain čuä'jtet plaanummuž vue'jj da jáá'ttmen áárrai plaanid še kartt-ta'rkstõõllmõõšsân. Seeidain ainsmâ'tted Akwé: Kon -tuáj-jookk reaalaiggsaž saakkummuž.

Akwé: Kon -tuáj-jookk áalglaš saakkummuž koordinâstt jookk saaggtuõ'll'jeei õõutsâ'jest valmštõõll'jin.

Ha'ŋkkõõžžin teâdtet ää'sšvuázlaid da raaukât si'jjid vuässõõttâd plaan raajmõ'sše prosee'ss juõ'kk pooddin. Alggmeer ee'ttkee'jid va'rret vâjlažvuõð čuä'jtet vuäinmeež še kee'rjlanji. Saakkummšest vää'ldet lokku jm. interne'tt, sosiaal'laž media, radio da kuullâmpooddid. Saakkummuš šâdd še säämas.

Akwé: Kon -tuáj-jou'kke va'rret láâ'ssen vâjlažvuõð riáššâd ouddsagstõõlmõõžžâst suáppum veeidasvuõðâst sä'mmlai kuullâmpooddid (ml. tuáj-pää'jj) plaaneem- le'be ha'ŋkkõsvuuddest, teâdtet jee'rab tuájstes da noorrád maacctõžž vaikkõtõsá'rvvõžžâst di čuäjtõžžin, kook sij lie raajâm da sij vuäinmid. Meä'cchalltõs vie'kkat op. tuájain taa'rbi mie'ldd. Meä'cchalltõs va'sttad saakkummuž, kuullâmpooddi da vuässõõttâmrakkmõõžžin kuulin.

4 Akwé: Kon -tuâjj-joouki aunnstõõzz õõlmâs-vuõtt, arkivâ'sttmõš da juätkkâânmõš

Akwé: Kon -tuâjj-joouk sâåbbarpå'rddkëe'rij lie õõlmâs ä'sškee'rij, ko plaan lij prim-mum da tõk viiggât Meä'cchalltõõzz ä'sšvaaldšummušriâššmõ'sše. Akwé: Kon -tuâjj-joukk vuäitt meä'rtõõllâd tøn ä'rbbtio'ttu kuulli aunnstõõzz, koon jeä't õhttuku vue'ssen õõlmâs

på'rddkii'rijid, seeiltummšest. Akwé: Kon -tuâjj-joukk õõutsââ'jest Sää'mtee'ggin da taa'rbi mie'ldd Saa'mi siidsåbbrin suåpp tøn aunnstõõzz âânmõõžžâst da seeiltummšest, kää'tt ij leäkku õõlmâs. Akwé: Kon -tuâjj-joukk rääj lopprapoort, mâ'st valmštõõlât õõlmâs norrâz.

5 Plaani da tōid kuulli ha'ŋk̄k̄ōōzzi tiu'ddepiijmōōžž seu'rrjummuš

Sää'mte'ğğ, Meä'cchalltōs, da sää'mvuu'dest lââ'ssen Saa'mi siidsââbbar norrâ'tte kwei't ee'jj äi'ğğk̄k̄ōōskin le'be taa'rbi mie'ldd tääu'jab, ärvvtōöllâd plaani da tōid kuulli ha'ŋk̄k̄ōōzzi tiu'ddepiijmōōžž. Sä'mmlai dommvuu'd paalgâskââ'dd vuäi'tte, jos haa'lee, vuässōöttâd seu'rrjemproseassa. Jos tän sâbbrest vuei'net, što lij tarbb seu'rrjed mōōn-ne oōut plaan tää'rkben, riâššât ko. plaan vue'ssen pââdnorrâz, ko'st suâvat juâtkttuâimin.

Jos ha'ŋk̄k̄ōōzzi le'be plaani tiu'ddepiijmōōžž äi'ğğen aiccât sää'mkulttuu're negatiivlânji till'löövvi vaikktoōzzid, koid jeä't leäkku vâjjâm plaani raajmōōžž äi'ğğen vä'ldded lok-

ku, op. vue'ssbeä'l noorâ'tte suâppâd tuâimin, koid â'lğğe tue'jjeed. Op. vue'ssbeä'l vuäi'tte še oōutsââ'jest suâppad, jos plaanvuu'd sââ'jj lij mottjum miârkteeinalla tō'st gu plaan ra'jješ vuōss vuâra, oōlgçi-a plaan mōōn-ne vue'zzin ta'rkkeed le'be peei'vted obbnēs. Sâbbri ä'sšliist valmštōōlât oōutsââ'jest da sâbbrin raajât pârddkee'rj.

Sää'mte'ğğ da Meä'cchalltōs informâ'stte meerlaž 8j-tuâjj-joouk vue'ssen biodiversiteett-suâppmōōžž oōlgtōōzzi tiu'ddepiijmōōžž. Tuâjjjou'kke vuōltteet Akwé: Kon-joouki rapoort primmum plaanin.

6 Tuaimjem-maall seu'rrjummuš da oudâsviikkmoš

Sää'mte'gğ, Meä'cchaltôs da Saa'mi siidsååb-bar seu'rrje õõutsââjest mä'htt tuaimjem-maall tuaimmai, da mä'htt tõt teâuddai. Sij tue'jee tõi'st viid ee'jj äi'gğkõõskin, le'be tääu'jab, kõskka'rvvõõzz. Tuaimjem-maall õõudeet taa'rbi mie'ldd tõi'n vue'ssin, ko tõt tuõđât tarbbsõ'ssen.

Meä'cchaltôs, Sää'mtee'gğ da Saa'mi siid-sååbbar pâ'rgğe vie'kkted oudâs Akwé: Kon-mõõntõõllmõõžž âânmošše vâlddmõõžž jee'res tuaimmji vasttõssân åarra valdia jânnmid till'lõõvvi mäddââ'nem planmõõžž prosee'ssin.